

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2013–2015

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Marie Matoušková

Marshallův plán a jeho důsledky na počátku studené války

Praha 2015

Vedoucí bakalářské/diplomové práce: PhDr. Jiří Noha, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER FULL-TIME STUDIES

2013-2015

DIPLOMA THESIS

Marie Matoušková

Title

The Marshall Plan and its consequences at the beginning of the
Cold War

Prague 2015

Diploma Thesis Work Supervisor: PhDr. Jiří Noha, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Marie Matoušková

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Jiřímu Nohovi, Ph.D. za pomoc s diplomovou prací, rady, čas a trpělivost, které mi věnoval.

Anotace

Diplomová práce se zabývá popsáním tématu Marshallova plánu, ekonomické a hospodářské pomoci Evropě po druhé světové válce a na počátku války studené. Podrobně rozebírá důvody, které k tomuto kroku Spojené státy americké vedly, konkrétní vznik a realizaci plánu, včetně jeho důsledků. Rozebrán je pohled na Československo v poválečné době a jeho postupné ovlivnění SSSR. Součástí práce je dále komparace Západu a Východu, v souvislosti s jejich organizacemi OEEC a RVHP v hospodářské kompetici.

Klíčová slova

Československo, Jan Masaryk, komunismus, Marshallův plán, OEEC, politika mostu, RVHP, SSSR, Stalin, studená válka, USA, Východ, Západ, Železná opona

Annotation

This thesis deals with the topic describing the Marshall Plan, economic and economic aid to Europe after World War II and the early Cold War. Analyzes in detail the reasons for this step United States led the creation and implementation of a specific plan, including its consequences. The authors analyze the view of Czechoslovakia after the war and its gradual influence of the USSR. The work further comparison of East and West, in connection with their organizations OEEC and CMEA economic compete.

Keywords

Comecon, communism, Czechoslovakia, East, Jan Masaryk, Marshall Plan, OEEC, politics bridge, Stalin, the Cold War, The Iron Curtain, the Soviet Union, USA, West,

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 ČESKOSLOVENSKO V POVÁLEČNÉ EVROPĚ	11
1.1 Vliv SSSR na domácí a zahraniční politiku.....	11
1.2 Jan Masaryk a politika „mostu“	25
2 MARSHALLŮV PLÁN.....	30
2.1 Vznik a důvody	30
2.2 Realizace	44
2.3 Přímé důsledky	50
3 HOSPODÁŘSKÁ KOMPETICE V PRVNÍCH LETECH	
STUDENÉ VÁLKY	55
3.1 OEEC	55
3.2 RVHP	61
3.3 Západ a Východ ve stručné politické a hospodářské komparaci	67
ZÁVĚR	71
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	74

ÚVOD

Uplynulo již na sedmdesát let od doby, kdy skončila druhá světová válka a lidé byli po vši té hrůze nuceni čelit následkům, které s sebou přinesla. Bylo nezbytné zajistit obnovu hospodářství, průmyslu, politiky a ekonomiky aby země zdevastované a vyčerpané válkou neupadly do naprostého kolapsu a zkázy. Německo bylo rozděleno do okupačních zón vítězných mocností a situace byla velmi komplikovaná. Debaty a jednání o budoucnosti Německa stále končily nejasně, lehce řečeno, díky neústupnosti SSSR a nebyl znát žádný posun vpřed, který by předznamenal lepší budoucnost. Přestože válka pominula, úleva a klid neměli šanci nastat a brzy se začal velmi jasně rýsovat stav, který po další desítky let budeme nazývat studenou válkou mezi západem a východem. Západní Evropa a Spojené státy americké začali jednat a konat. Tato doba dala vzniknout mnoha významným organizacím, jako jsou OEEC, OECD nebo NATO, které svým způsobem tvořili jakési základy nebo první krůčky ke vzniku organizace, společenství, jež je nám velmi známé především v současné době a to je Evropská unie.

Tato diplomová práce se ale bude zabývat právě těmi prvopočátky všeho, co nastalo po druhé světové válce a vyústilo ve studenou válku. Během několika málo let nastalo mnoho radikálních změn a život v Evropě byl rozdělen na dvě poloviny. V práci bude rozebrán jak vliv východní kultury na tehdejší dění tak také západní, jež je hlavním bodem práce a to je Marshallův plán, který byl jedním z nejdůležitějších kroků k obnově Evropy. Autorku práce na toto téma přivedla myšlenka, že současný stav v Evropě není zas tak zcela vzdálen tehdejší situaci. Nemá v úmyslu tyto dvě doby srovnávat, komparace proběhne pouze na úrovni tamních let, ale je zajímavé jak se některé situace stále opakují, ač mohou vypadat zpočátku jinak a lišit se v detailech. V dnešní době se dá hovořit spíše o blahobytu než o nouzi a hladu, mluvíme li o evropských poměrech. Přesto jsou ekonomiky států zadlužené a kolabují. Státy jsou nuceny neustále se zadlužovat více a více a jsou opět dotovány a zachraňovány dalšími evropskými státy nebo USA. V současné chvíli nelze ani hovořit o klidu zbraní, vzhledem k válečnému konfliktu, který probíhá na Ukrajině. A opět lze hovořit o střetu názorů mezi východem a západem, který toto jednání neschvaluje a je nucen přistupovat k sankcím vůči Rusku. Je otázkou, kam až tento konflikt dospěje. Z pohledu moderní doby a demokracie je až absurdní, že již za něj zaplatilo životem mnoho lidí, kteří se

účastnili bojů dobrovolně nebo byli jen náhodné a nevinné oběti. Ani před sedmdesáti lety si mnozí zpočátku neuvědomovali, do jaké pozice se dostávají, autorka práce zastává názor, že je potřebné a vhodné si připomenout kam takové situace mohou dospět a měly by být varováním, dnes i do budoucnosti.

Diplomová práce je pojata zcela teoreticky se závěrečnou komparací západu a východu v oblasti politiky a hospodářství, nahlédnutí, která sféra tehdejšího vlivu byla efektivnější a úspěšnější ve svém počínání.

V první kapitole se autorka bude zabývat situací v Československu bezprostředně po válce. Jeho ovlivnění SSSR a začlenění do východního bloku z hlediska domácí i zahraniční politiky. Konkrétně se pak bude jednat o komunistický puč v roce 1948, znárodnování majetku, eliminace inteligence z vládnoucí vrstvy a jejich zařazení do tvrdého pracovního procesu. Jakési blahořečení a fanatické uctívání Stalina a jeho vlády v SSSR, implementování jejich naprosté moci do vlády Československa a především do mysli jejího obyvatelstva a přetváření obrazu historie i doby k zalíbení se SSSR. Následovat bude část věnovaná jednomu z našich předních politiků, kteří byli schopni prosadit se i v exilové vládě během druhé světové války, a tím je bezesporu Jan Masaryk. Jeho snaha o určité propojení západu s východem, aby nevznikla nebo nenabyla takové síly ta všem známá Železná opona, tedy politika Mostu.

Druhá kapitola již se bude plně věnovat Marshallovu plánu. Nejprve bude rozebrán vlastní důvod, proč vůbec Spojené státy americké začali zvažovat tak velkou a především nákladnou pomoc Evropě, především pak zcela zničenému Německu, které ale bylo hlavním viníkem války. Jaké pohnutky tedy vedli k tomu, aby se poražený nepřítel znovu postavil na vlastní nohy a jaké podmínky musel splňovat. Co historicky předcházelo Marshallovu plánu a kdy přesně vznikl. Dále pak bude popsána jeho přímá realizace v Evropě a jeho důsledky a dopady, které z toho vyplynuly. I v souvislosti s odmítnutím Československa této pomoci, na popud SSSR.

Třetí kapitolu autorka práce pojala jako prezentaci hospodářské kompetice Západu a Východu na počátku studené války. Představení a fungování nově vzniklých OEEC na západě, tedy Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj a RVHP na východě, Radu vzájemné hospodářské pomoci. Obě organizace budou nejprve popsány samostatně a v poslední podkapitole bude na základě poznatků o nich provedeno

srovnání nebo lépe porovnání Západu a Východu. Nelze hovořit o zvýhodnění jedné nebo druhé strany, komparace bude čistě na základě skutečných a efektivních výsledků, které v poválečných letech obě strany vykazovaly.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ČESKOSLOVENSKO V POVÁLEČNÉ EVROPĚ

1.1. VLIV SSSR NA DOMÁCÍ A ZAHRANIČNÍ POLITIKU

Jednou z prvních poválečných zkušeností Československa se SSSR byl hned rok 1945, kdy bezprostředně po skončení druhé světové války, bylo obyvatelstvo nadšeno osvoboditeli z východu, kteří tak obětavě zasáhli a zachránili naši zem z područí německých okupantů. Nově nabitá svoboda po šesti letech tvrdého útlaku zaslepovala iluzi všechny vrstvy občanů a dávala naději, že ve společenství Slovanů jsme v bezpečí. Komunisté vycítili svou příležitost a v nastalé euforii začali okamžitě šířit "falešnou" iluzi Ruska a komunistické propagandy. Falešnou v uvozovkách proto, že sami tomu v té době jistě věřili, že je to tak správné a SSSR v čele se Stalinem je skutečně naším bratrem v dobrém i zlém. Ovšem bezprostředně po válce začalo dělení území a majetku. SSSR si dělal nárok na mnohé. Dělení bylo totiž podloženo písemnou dohodou, jež byla podepsána v Moskvě Zdenkem Fierlingerem¹ a prvním náměstkem ministra zahraničních věcí A. J. Vyšinskijem, již v březnu roku 1945. Dohoda zahrnovala několik podmínek, které zřejmě stanovilo Rusko, Československo jen na ní v zájmu vděčnosti a snaze o udržení dobrých vztahů přistoupilo. Možná také v dobré víře, že svaz skutečně dodrží všechny podmínky. Rudou armádou měl být vyvezen majetek, který dříve spadal do říšského vlastnictví, měl jakoukoliv spojitost s Německem nebo měl pro SSSR vojenský význam. Československo se může podílet na rozhodování o tom, co bude skutečně vyvezeno, s tím, že budou plně informováni ruským velvyslanectvím o majetku, na kterém mají zájem a společně projdou možnosti uskutečnění. Také mu zbyl nárok na majetek, který svaz nebude považovat za zajímavý, byť by byl i říšský. Nikdo ale neměl přesné informace, co vše bude svaz považovat za přínosné a zajímavé a podepsání této dohody bylo dosti fatálním rozhodnutím, neboť nabyla platnosti právě ve chvíli podpisu bez možnosti změn. Továrny a závody mohly zahájit nebo obnovit výrobu, s podmínkou, že zařízení, těch, které budou na vybraném seznamu, bude

¹ Zdeněk Fierlinger, sociální demokrat, československý poválečný premiér

vyvezeno až později podle potřeb svazu. Ostatní mimo seznam však měly poskytnout Rudé armádě plně své služby, zázemí a pomoc při opravách jejich vozového parku. A to bezplatně, pouze s doložením účetních dokladů jim později byla ministerstvem financí vyplacena náhrada ušlých zisků. Tato náhrada ovšem ale nezahrnovala to, že Rudá armáda a její Trofejní jednotky nedbaly seznamu vybraných majetků k vývozu a prakticky drancovaly kterékoliv továrny, závody a firmy, které se jim zlíbily. Demontáž výrobních strojů prováděly zcela neodborně a jejich účinnost snižovaly nebo zcela zničily již při převozu do svazu. Nepomohli tak ani sobě ani společnému hospodářství. Toto jejich chování již v sobě neslo předzvěst nových okupantů spíše než osvoboditelů. Bohužel vzhledem k podpisu dohody k tomuto chování měli plné právo, neboť Československo skutečně původně netrvalo na přesném znění seznamu. Ten, který dodatečně obdrželo, obsahoval především továrny zabývající se vojenskou technikou a které skutečně němci za války okupovali a využívali k vlastním výrobním procesům. Jejich zabránění tedy bylo zcela legitimní podle podmínek. Svaz se velmi zajímal o německé výrobní plány zbraní a vojenské techniky jako takové. Československo se odhodlalo k dopisu, ve kterém v podstatě žádalo o snížení zabraněného majetku a především továrního zařízení, aby mohli zahájit výrobu a nabízeli svazu kompenzaci v podobě brzkého dodání nových výrobků k jeho rozvoji. Stalin některé prosby vyslyšel, ale na oplátku vždy požadoval jiné majetky a budovy, které opět byly ku prospěchu jemu a ne naší zemi. Československá vláda obdržela mnoho stížností za neprávem zcizený majetek, ale snad ze strachu před tak mocným spojencem nebo stále z naivity, vyhlásila prostřednictvím komunistického ministra vnitra Václava Noska, že nespolupráce s Rudou armádou a nevstřícné jednání při přebírání majetku je trestné a je třeba osvoboditelům co nejvíce usnadnit přebírání válečné kořisti zaštitěné dohodou. Celkové ztráty na majetku a materiálech nebyly zcela přesně vyčísleny, ale odhadují se na miliardy korun. Zajímavá situace nastala i okolo Národní banky československé, kde se již koncem války ztratilo mnoho peněz, které nacisti zcizili na potřeby říše nebo snad vlastní. Rudá armáda Národní banku ihned po osvobození obsadila a zablokovala tak její hlavní činnost. Komise nazývaná trofejní nekompromisně označila část rezerv zlata za jistý říšský majetek a uplatňovala na něj nárok, včetně veškerých říšských marek a dalších platidel. Počinání Rudé armády bylo tedy velmi srovnatelné se zabíráním majetku, přestože se jednalo o majetek státní a velmi delikátní záležitost.

Československo muselo později od Ruska část zlata vykoupit na zcela vlastní náklady. Toto vše mělo jasně doložit jak moc je Rusko nebezpečné a jevíci se zcela otevřeně neústupné v jakémkoliv jednání se západními mocnostmi i ve své vlastní sféře vlivu, protože i ústupky, ke kterým po dlouhých jednáních občas přistoupilo, nakonec stejně vedly k výhodám plynoucím pro něj.² Vliv SSSR se zvolna, ale jistě přesouval na politiku Československa a upevňoval si zde pozici do budoucnosti, o které jistě nepochyboval. Měl ji podloženou smlouvou o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci, kterou s Československem uzavřel již během druhé světové války z roku 1943. Sám prezident Edvard Beneš ji uzavřel. Dále pak byla uzavřena smlouva mezi prezidentem a Klementem Gottwaldem, který stál v čele KSČ v Moskvě během války a deklarovala vytvoření domácí vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Vládní program měl být údajně podepsán až v dubnu 1945 v Košicích, ale stalo se tak již o několik dní dříve právě v Moskvě. Přesto jej nazýváme Košickým vládním programem.³ Československo tak bylo ovlivňováno již během let 1945-48 a situováno do výhodné pozice. Podle kolegia autorů Politického systému českých zemí 1848-1989: *„Rozlišujeme tři vývojové etapy tzv. třetí československé republiky. První „národně socialistická“ fáze odpovídá prvnímu kroku osvobozené země (květen 1945 – květen 1946), kdy byly položeny základy, na nichž vyrostla historická stavba čtyř dalších desetiletí (omezení politické soutěže, konfiskace majetku a jeho znárodnění, devastace střední třídy, zbavení neslovanského obyvatelstva státního občanství, likvidace samosprávy apod.). Následující zhruba roční etapa od poloviny roku 1946 do poloviny roku 1947 byla ve znamení zdánlivého vyrovnávání sil, postupné (opět zdánlivé) emancipace a růstu sebevědomí nekomunistických stran, ale současně na druhé straně (tentokrát nejen zdánlivé) důkladné infiltrace KSČ do rozhodujících státních institucí. Závěrečná fáze vrcholící Únorem 1948 byla završením předchozích dvou let a*

² SOMMER, Karel. In: *O sovětské imperiální politice v Československu v letech 1945-1968: sborník příspěvků*. 1. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1995. s. 9-23. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas paedagogica. Civilia; 1. ISBN 80-7067-494-6.

³ ŠIMÍČEK, Petr. *Košický vládní program v obrazech*. [online]. © Všechna práva vyhrazena 2009 – 2015 [cit. 2015-01-22]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-v-obrazech/>

*přechodem ke kvalitativně vyšší vývojové etapě komunistické vlády.*⁴ Pro třetí republiku byly vrcholně důležité dvě události, znárodnování, o kterém bude autorka psát později v souvislosti se sociálními reformami a odsun menšin a německého obyvatelstva. V souvislosti s řešením těchto dvou otázek vznikalo mnoho sporů a problémů, především s přesným určováním kolaborantů z řad obyvatel Československa s nacisty. Lidové soudy a Národní soud rozhodovaly o osudu obviněných a odsouzených v hektické a nenávistné době, kdy se mnoho lidí snažilo pomstít ať již oprávněně nebo ne.⁵ Autorka se domnívá, že je také mnoho takových, kteří se před soudy ani nedostali a byli zabiti svévolně během veřejného lynčování, tato doba byla provázena brutalitou a agresí. Lze se jen dohadovat, co bylo tehdy správné a vhodné. Mnoho argumentů na obranu běsnícího obyvatelstva znělo, že nacisti s nimi také neměli slitování. Většina německého obyvatelstva byla ovšem na základě vzájemných souhlasů všech zúčastněných zemí v poválečné situaci v Evropě, v poklidu odsunuta na území Německa. Takzvaný Organizovaný odsun řídila přímo Spojenecká kontrolní rada v Berlíně. Včetně odsunů z Polska, Maďarska činil počet Němců až dvanáct milionů. Jejich soustředěním ve své domovině se mělo předejít dalším konfliktům mezi obyvatelstvem poškozených států a především tak byli zcela pod dohledem a kontrolou, která byla nutná k absolutní denacifikaci. Mnozí z nich ovšem prchli sami, z důvodů přímé účasti v německé armádě se obávali vysokých trestů za válečné zločiny nebo byli nuceni jako obyčejní občané začít tvrdě pracovat aby odčinili napáchané křivdy a to se také nesetkávalo s valným pochopením či zájmem. Odsun se netýkal pouze těch Němců, kteří se aktivně zapojili do odboje proti nacistům za války, nebo se dokonce přihlásili k českému a slovenskému občanství i v časech, kdy bylo bezpečnější být Němcem. Ani smíšené rodiny nebyly nuceny k odsunu. Další menšinou, která byla vysídlena a to hlavně z oblastí Slovenska, byli Maďaři. Zde přistoupili k plánu obnovy začlenění do národa a to reslovakizací, která umožňovala, aby se českoslovenští Maďaři, kteří nechtěli být vysídleni, přihlásili buď k české, nebo slovenské národnosti a

⁴ BALÍK, Stanislav et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. s. 118. Monografie; sv. č. 9. ISBN 978-80-210-4250-6.

⁵ (Tamtéž, s. 119).

mohli získat nové občanství a práva. Mezi menšiny, které naopak zaznamenaly v tehdejší době příliv obyvatel, patří Romové, kteří byli nacisty vyhlazováni v koncentračních táborech stejně jako Židé. Jejich přisun byl zaznamenán především na území Slovenska, kam utíkali z Maďarska. Rusíni, Ukrajinci a Poláci se taktéž přesunovali v menších počtech do Československa a byli zde plnohodnotně respektováni, včetně uznání dvojjazyčnosti v určitých oblastech a měli své zástupce. Židé, kteří přežili holocaust, se také navraceli, ovšem jejich situace nebyla z pohledu financí a celkové životní úrovně moc příznivá, neboť jejich majetek byl z naprosté většiny rozkraden nacisty. Mnoho z nich se rozhodlo pro odchod do Izraele - Palestiny a Československo se pod záštitou Jana Masaryka a dalších, stalo významným bodem v emigraci Židů do země zaslíbené, včetně financování tohoto dobrovolného odsunu. Tento krok byl ve své době velmi odvážný, jak sám o sobě tak vůči SSSR, které nebylo proti, ale také nemělo přehled nad všemi kroky Československa, když například za tamní války v letech 1947 – 1949 dodávali zbraně do Izraele. A také to byl bezesporu jasný odkaz na T. G. Masaryka.⁶

Stranický systém Československa byl zcela ovlivněn Národní frontou Čechů a Slováků. Původní návrh prezidenta Beneše o třech stranách, pravice, levice, střed, byl postupně vytlačen čtyřmi stranami, kdy tři z nich byly zaměřeny levicově a poslední pravicová strana byla ale silně ovlivnitelná levicí. Všechny strany uzavřely dohodu o nekritice Košického vládního programu a spolupráci na Národní frontě. Vytvořily postupně uzavřený okruh, který situoval Československo na východ. Další strany, které se chtěly postavit na odpor tomuto směru, neměly šanci, neboť to byla právě Národní fronta, kdo je musel schválit, demokracie zanikala.⁷ Mezi hlavní strany se řadila KSČ, se svou sesterskou stranou na Slovensku. Tehdejší komunisté ještě neuvažovali o federaci, naopak toužili být autonomní, především pak ti slovenští. Jejich vedení muselo být brzy nahrazeno umírněnějšími komunisty, kteří byli ochotni se českému

⁶ RATAJ, Jan. *KSČ a Československo I. (1945-1960)*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2003. s. 26-44. ISBN 80-245-0642-4.

⁷ BALÍK, Stanislav et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. s. 128 - 130. Monografie; sv. č. 9. ISBN 978-80-210-4250-6.

vedení. Z této doby jsou známé jména například Vladimíra Clementise, Rudolfa Slánského a dalších. V pozdějších letech docházelo k čistkám ve vlastních řadách, kdy se komunisté fanaticky zbavovali svých věrných, protože úplně přesně nesplňovali podmínky a vždy bylo potřeba někoho obvinít, jako exemplárního zrádce na upevnění pozice a získání větší autority a respektu a tito dva představitelé komunismu za to zaplatili životem. Mezi neměnné, původní a hlavní představitele patřil předseda strany Klement Gottwald.⁸ Komunistické straně se dařilo infiltrovat ostatní strany a rozdělovat je, důkazem je Československá strana sociálně demokratická, která se dělila na dva tábory v čele se Zdeňkem Fierlingerem a Bohumilem Luašmanem, který prosazoval antikomunistický směr. Československá strana národně socialistická měla velmi blízko k Československé straně lidové, která byla považována za asi nejpravivější smýšlejících. Spojenectví těchto stran mělo reálnou šanci na porážku komunistů, ale někteří jejich ministři podali v roce 1948 demisi a KSČ tak mohla využít situace. Samosprávu nahradila státní správa, kterou představovaly Místní národní výbory, Okresní národní výbory a Zemské národní výbory, kde většinu postů do roku 1946 obsadili právě komunisté. Senát byl zrušen a parlament nahradilo takzvané Národní shromáždění. Cesta k totalitě se otevírala.⁹

Košickým vládním programem bylo propagováno, aby se stát ujal větší úlohy v ekonomickém sektoru. Tento trend, který vedl k zestátnění podniků, ale byl populární i v západní Evropě. Začalo se s postupným převodem majetku, který byl vyvlastněn odsunutému obyvatelstvu, což nevypadalo jako nic drastického, přestože tak nenápadně přešla do státního sektoru až polovina závodů. Tvrdějším krokem již bylo zestátnění klíčového průmyslu a peněžnictví na základě Benešových dekretů.¹⁰ Proti

⁸ RATAJ, Jan. *KSČ a Československo I. (1945-1960)*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2003. s. 15-20. ISBN 80-245-0642-4

⁹ BALÍK, Stanislav et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. s. 130 - 134. Monografie; sv. č. 9. ISBN 978-80-210-4250-6.

¹⁰ FAJMON, Hynek, ed., BALÍK, Stanislav, ed. a HLOUŠKOVÁ, Kateřina, ed. *Dusivé objekty: historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. 2., rozš. a dopl. vyd. Brno:

tomu protestovala většina stran i sám Beneš a žádali postupné znárodnění, velmi pozvolné pokračování podle výsledků, které první zkušenosti přinesou, ne celkové. I samotní komunisté byli zprvu překvapeni, to Bohumil Laušman byl hlavním agitátorem, ale brzy se přiklonili k celkovému a rychlému zestátnění. Ovšem idea širokého znárodnění získala velkou popularitu mezi obyvatelstvem, které v ní vidělo lepší budoucnost, ale chtělo předejít opakování hospodářské krize z let třicátých. A tak došlo ke znárodnění dolů, hutí, energetiky, zbrojovek, bank a pojišťoven se souhlasem lidu. Podobné popularity nabyla KSČ i první pozemkovou reformou, neboť vyvlastněnou půdu rozdělila mezi běžné občany, rolníky, dá se říci chudáky a tím si získala naprostou podporu venkova. Bylo zavedeno plánování, tedy plány s konkrétními body v jednotlivých sektorech, jako poválečná rekonstrukce, mírová ekonomika nebo obnova československé měny, kdy bylo přebytečné oběživo odstraněno a nahrazeno Kčs. Hospodářská a sociální politika udržovala stabilitu maloobchodních cen a tím se srovnaly a dokonce i klesly životní náklady.¹¹ Průmysl, doprava a zemědělství byly dotovány miliardami, aby byly schopné ve dvouletém plánu v letech 1945 – 1947 dosáhnout předválečné úrovně. Tyto plány vypadaly velmi idylicky, ovšem situace nebyla lehká a finančně náročná. Bylo velkým štěstím, že pohled veřejnosti na věc byl stále pozitivní a občané se toužili zapojit do obnovy státu, pomocí dobrovolných brigád, které je jak zaměstnali, tak ulehčili státu ve finančním sektoru. Československo přijalo roli nebo status sociálního státu. Snažilo se bohatým brát a chudým dávat, zajišťovat jim domov, minimální mzdu, potraviny, snižovat nezaměstnanost, ceny potravin. Stíralo rozdíly mezi jednotlivými vrstvami obyvatel, omezeními a předpisy u velkopodnikatelů, kteří přestáli znárodnění. V zahraničním obchodě byl ovšem jasně znatelný odklon od SSSR a jakási autonomie v této oblasti. Obchod se západními zeměmi byl velmi úspěšný v poválečných letech a naopak obchodní transakce se svazem byly chápány spíše jako nezbytné a nutné. Vyváželo se do něj především zboží, které nešlo na odbyt na západě. Však to také byl západ, kdo Československu bezprostředně po válce

Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. s. 53. , viii s. obr. příl. ISBN 978-80-7325-158-1.

¹¹ PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2004-2009. 2 sv. s. 206. ISBN 80-7239-147-X.

pomáhal prostřednictvím UNRRY, což byla Správa Spojených národů pro pomoc a obnovu. Pomoc činila několik stovek milionů a na oplátku bylo do UNRRY zasíláno zboží, především pak ze zdrojů v zemědělství. SSSR si naopak místo pomoci bral, jak již bylo zmíněno dříve, proto jsou kroky Československa v následujících letech stále paradoxnějšími, zřejmě stále přetrvávala víra v autonomnost v sovětském bloku i do budoucnosti. Zahraniční politika, která byla dříve na vysoké úrovni, přičemž se Československo stalo významnými členy OSN, UNESCO a dalších organizací, pomalu upadala v důsledku zapojování státu do sovětského bloku. Zahraniční politika fungovala a prezentovala zájmy v souladu se zájmy SSSR, uzavírala dohody a smlouvy se zeměmi východního zaměření.¹²

Rok 1947 ovšem dokazoval, že moc komunistů není stále tak velká, když se jim stále nedařilo prosazovat více obchodování se SSSR a naopak import a především pak export se Západem dosahovali maxima. Nespokojenost s vládou, která nebyla schopna plnit, co si předsevzala ve svých plánech. Ale opět si našla cestu jak se blýsknout i v době krize, když nastolila milionářskou daň. Prostředky z ní získané měly opět pomoci rozproudit původní plán. Zemědělství v té době zasáhly také přírodní katastrofy, jako například extrémní sucho. Komunisté neváhali a zajistili dovoz obilí ze SSSR, které nám ho velkoryse poskytlo jako pomoc svému bratrskému státu. Ale to samozřejmě nestačilo. Řešením pro Československo v jeho nelehké situaci mohl být Marshallův plán, o kterém bude podrobněji pojednávat druhá kapitola, ale ten nebyl na popud SSSR přijat. To byla zřejmě poslední kapka k tomu, aby bylo Československo odstřiženo od západu. Marshallův plán pro ně mohl být skutečným řešením ekonomické situace, kdy zahraniční obchod fungoval dobře, ale nezbývaly pomalu prostředky na jeho realizaci. O finanční pomoci jednalo s USA již dříve, ale právě z důvodů blízkých vztahů státu se SSSR, byla tato možnost ze strany USA zamítnuta a uvalila úvěrovou a devizovou blokádu. Marshallův plán, ale měl pomoci všem potřebným zemím, Československo by tak do jeho seznamu spadalo také i přes blokádu. Tuto příležitost podporovali přes svoje zásady i komunisté, kteří v ní viděli možnost zachránění státu před krizí, do které ji sami uvrhli. Přijetí tohoto kroku sovětským svazem, mohlo zlepšit

¹² RATAJ, Jan. *KSČ a Československo I. (1945-1960)*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2003. s. 39-44. ISBN 80-245-0642-4

vzájemné vztahy s Američany. Náklonu věci nasvědčovala i jejich účast na jednáních v Paříži. Ovšem tato jednání nedopadla podle představ zúčastněných států, když sovětský ministr zahraničí V. M. Molotov, přednesl stanovisko SSSR: „*Jde-li o snahu, aby si Evropa především sama pomáhala a rozvíjela své hospodářské možnosti a snahu o výměnu mezi zeměmi - pak to odpovídá zájmům evropských zemí. Jestliže se však prohlašuje, jak je tomu ve francouzském návrhu, že v díle obnovy hospodářského života evropských zemí přísluší rozhodující místo Spojeným státům americkým a nikoli samotným evropským zemím, pak taková orientace odporuje zájmům evropských zemí, neboť může vésti k zřeknutí se hospodářské samostatnosti, což je neslučitelné s udržením národní suverenity. Sovětská delegace se domnívá, že pro evropské země rozhodující význam musí mít vnitřní opatření a národní úsilí každé země a nikoli kalkulace se zahraniční podporou. Sovětský svaz i za nejtěžších poměrů spoléhal především na své vlastní síly a jak známo, jde vpřed cestou neustálého rozmachu svého hospodářského života. Jsou dva druhy mezinárodní spolupráce. Jeden druh spočívá v rozvoji politických a hospodářských styků mezi rovnoprávnými státy, kdy jejich národní suverenity není ohrožena cizozemskými zásahy. To jest demokratický základ mezinárodní spolupráce, která sblíží národy mezi sebou a ulehčuje jim vzájemnou pomoc. Jest také jiný druh mezinárodní spolupráce, založené na nadvládě jedné nebo několika silných mocností nad jinými zeměmi, které se dostávají do postavení jakýchsi poddaných, samostatnosti zbavených států. Jest zcela zřejmé, že první druh spolupráce mezi státy, kdy tyto státy vystupují jako rovnoprávné strany, se zásadně liší od druhého způsobu mezinárodní spolupráce, kde tento princip není zachovávan.*”¹³ Delegace Československa vyslaná do svazu na jednání se Stalinem, pak jen potvrdila Molotovův projev a neposlala kladné zprávy. Stalin, který nejprve vypadal nakloněn Marshallovu plánu, skutečně změnil názor a podílení se Československa na něm kategoricky odmítá s odůvodněním, že to je demonstrace amerického vlivu a snaha o separaci SSSR a Československo jako bratrská slovanská země by se něčeho takového neměla zúčastnit. Vláda se tedy usnesla na odmítnutí americké pomoci. Stalinovo rozhodnutí ale

¹³ MAHDAL, Marcel. *Stanovisko SSSR k přípravám Marshallova plánu (2.7.1947)*. [online]. © Všechna práva vyhrazena 2009 – 2015 [cit. 2015-01-24]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/stanovisko-sssr-k-pripravam-marshallova-planu-2-7-1947/>

negativně ovlivnilo vnímání SSSR, český národ si možná pomalu začínal uvědomovat sílu a tlak Ruska.¹⁴ Někteří politici a církevní hodnostáři začali protestovat a požadovali odklon od východu, ale bylo jich bohužel málo a myšlenka orientace na západ již byla v této době neproveditelná. Nastala studená válka a J.V.Stalin naopak přitvrdil. Požadoval po ČSR větší a jednotnou angažovanost KSČ, která se měla ujmout moci jako jediná správná strana a odsunout tak od moci strany a politiky, kteří stále podporovali západní zahraniční obchod a otevřenou politiku. Jejich vliv ovšem slábl sám o sobě, neboť USA je v jejich snaze nijak nepodpořili, vztahy k ČSR skutečně ochladly. A ani veřejné mínění obyvatelstva již nebylo okouzleno Západem, opět se navracelo k údajné jistotě SSSR. Na vině tomu vlastně byly samy Spojené státy americké, kdy po dvou letech od skončení války přestali Německo oslabovat a začali ho naopak podporovat a budovat zde zázemí na obranu proti potenciálnímu vpádu SSSR do střední a západní Evropy. Strach ze silného Německa, který přetrval v lidech od války, se nyní znovu navracel a Východ byl jasnou volbou v tomto dilematu.¹⁵

Již v průběhu roku 1947 se rozpoutal tvrdý boj ve vládě mezi stranami. Komunisté cítili příležitost a na základě smyšlených a pošpiňujících informací, zinscenovali veřejné kauzy, ve kterých očerňovali politiky z nyní již opozičních stran, aby je zdiskreditovali. Velmi známé jsou kauzy údajné spolupráce s nacisty a pokusy o atentáty na Jana Masaryka, Prokopa Drtinu nebo Petra Zenkla. Jak měly tyto akce dopadnout, není zcela jasné, ale pravděpodobně se jednalo o budoucí ochranu těchto ministrů, při které by nasazení agenti mohli kontrolovat všechny jejich kroky a hlásit informace KSČ. Stejně nebo podobné kauzy byly rozpoutány také na Slovensku. Představitelé opozičních stran byli dokonce vězněni, bylo využito veřejnosti za účelem stávek a celý tento proces vedl k demisi Sboru pověřenců na Slovensku, kdy byl ihned ustanoven Sbor nový, nyní již však s valným zastoupením komunistů. Nastal rok 1948 a

¹⁴ FAJMON, Hynek, ed., BALÍK, Stanislav, ed. a HLOUŠKOVÁ, Kateřina, ed. *Dusivé objekty: historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. 2., rozš. a dopl. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. s. 123 - 130. , viii s. obr. příl. ISBN 978-80-7325-158-1.

¹⁵ RATAJ, Jan. *KSČ a Československo I. (1945-1960)*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2003. s. 54-56. ISBN 80-245-0642-4

KSČ začala tvrdě prosazovat své názory i v Praze, které stejně jako na Slovensku, prosazovala pomocí mobilizace společnosti, nátlakových sjezdů. Došlo na demisi. Ministr vnitra, V.Nosek, zbavil jejich postu osm obvodních velitelů, samozřejmě bez vědomí vlády a důvod byl ten, že nebyli komunisté. Vláda toto jednání kvitovala jako zcela chybné, ale ministr vnitra neměnil své rozhodnutí. O týden později tedy na protest proti takovému jednání podalo demisi dvanáct ministrů, zastupujících tři strany Národní fronty. „Dne 13. února 1948 byl pátek. Ministři zastupující v tehdejší československé vládě nekomunistické strany však zjevně nebyli pověřiví. Právě v tento se totiž rozhodli vystoupit společnými silami proti politice komunistů v oblasti bezpečnosti.“¹⁶ Mylně se domnívali, že tento krok donutí premiéra K.Gottwalda, podat demisi vlády a celá situace dospěje k novým volbám, ve kterých komunisté prohrají. Tento spontánní krok, ale měl zcela fatální následky. Byly v menšině, tudíž vláda byla schopna nadále fungovat a nebyla jí vyslovena nedůvěra. Komunisté byli dobře připraveni a díky masové manipulaci národa si zajistili naprostou podporu, s tím, že jednání ministrů v demisi je zpátečnické a symbolizuje prvorepublikové jednání, které nemohlo být shledáno vhodným. Prezident E.Beneš se snažil komunistům vzdorovat, ale po několika dnech podlehl nátlaku a demise ministrů přijal a dopustil tak komunistické doplnění vlády. Ještě téhož roku se tak vláda stala plně komunistickou, což potvrdila i ve volbách do Národního shromáždění, ať již byly ovlivněny pouze volbou jednotné kandidátky Národní fronty nebo zrušením povinnosti tajného hlasování nebo dalšími manipulacemi. Vznikla nová Ústava, ve které bylo zaneseno omezení práv a svobod občanů v několika bodech. KSČ v ní sice nestanovila svou vedoucí úlohu, ale nebylo o ní pochyb a o tom, že její pravomoc daleko přesahuje Ústavu v jakékoliv podobě. Prezidentem se stal K.Gottwald, po odstoupení E.Beneše, který již byl velmi nemocný a neměl sílu komunistům nadále čelit.¹⁷ Nastala nová etapa lidově demokratické republiky, jejíž počátky se nesly ve znamení čistek, stíhání oponentů, nekomunistů, ale došlo i na

¹⁶ MAREŠ, Petr. In: ČORNEJ, Petr et al. *Osudové osmičky: přelomové roky v českých dějinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999. s. 364. ISBN 80-7106-322-3.

¹⁷ RATAJ, Jan. *KSČ a Československo I. (1945-1960)*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2003. s. 56-62. ISBN 80-245-0642-4

vlastní stoupence. Jednalo se o boj proti buržoazii, jak píše J.Rataj: „*V dobovém komunistickém pojetí tento pojem zahrnoval poslance a politickou reprezentaci nekomunistických stran, majitele znárodněných podniků a statků, představitele nekomunistické byrokracie, ozbrojených složek a intelektuální fronty.*”¹⁸ Občané byli nejčastěji postihováni ztrátou zaměstnání, titulu, pozic v národních výborech, odejmutím volebního práva, vyloučením ze společenských organizací a obecně panovala snaha o jejich vyloučení ze společnosti jako takové. Rušeny měly být organizace jako Sokol apod. Toto agresivní jednání vzniklo na popud samotného J.V.Stalina, který shledával ČSR, jako nejvíce přiblíženou slovanskou zem Západu a neustále ji podezříval z buržoazie a byla terčem stálých prověrek. Jedním z velkých zastánců toho směru stalinismu byl Rudolf Slánský, který vytvářel velkou komunistickou propagandu a ve svých projevech bojoval proti všem nepřítelům státu, kteří nyní podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky, mohli být trestáni jak odnětím svobody, tak trestem smrti. Sám ovšem byl v pozdějších letech označen za nepřítele a zrádce státu a ve vykonstruovaném procesu odsouzen k trestu smrti, který byl vykonán v roce 1952, stejně jako na Miladě Horákové, která je jednou z nejnámějších obětí tehdejší doby.¹⁹ Občané, kteří nebyli ve straně, byli rozřazeni podle kádrových posudků. Do strany se přijímali noví členové velmi obezřetně, přestože zájem byl obrovský. Koncem roku 1948 se KSČ stala největší komunistickou stranou na světě, vezme li se v potaz poměr k počtu obyvatel, jak uvádí J.Rataj. Byly rušeny nejvyšší ústavní soudy v zemi, Ústřední výbor KSČ přikládal svým verdiktům vyšší hodnotu než soudním. Jediný soud, který měl pravomoc, byl ten, který se zabýval protistátní činností, kde měl hlavní slovo prokurátor, vrchní velitel soudců a advokátů, kteří měli pramalý vliv. Věrným vykonavatel vůle ÚV KSČ a prokurátora, se stala Státní bezpečnost, její neomezená moc byla podporována samotným SSSR, který posílal do StB svoje poradce a školitele. Ti měli nezkušeným agentům pomoci v rozvoji, větší důraznosti, agresivitě. Jejich rozkazy museli být bezvýhradně plněny. Také zde tvořili vlastní speciální skupinu, která měla přehled o veškerém dění a mohla

¹⁸ (Tamtéž, s. 76-77).

¹⁹ (Tamtéž, s. 126).

informovat svaz. Dalo by se v uvozovkách říci, že učili Bezpečnost, jak bojovat proti údajným nepřátelům státu a špiónům, ale byli to oni sami. Pracovníci Státní bezpečnosti byli takovými konstruktéry zmanipulovaných procesů. Oběť vyhlédli, vytipovali, zatkli, brutálními způsoby vyslýchali, až ji dovedli k donucenému přiznání absurdních rozměrů a pak ji už jen předhodili soudu a prokurátorovi, který vynesl často trest nejvyšší. V tak drastickém systému mohla být smrt možná i vysvobozením, ale ani to nestačilo a s odsouzenými, hlavně pokud šlo o politického vězně, byly trestány i jejich rodiny. Odejmutím možnosti studia pro potomky, podřadná práce pro manželky, zabavení majetku a obydlí, atd. Pokud odsouzení nebyli popraveni, byli umístěni podle způsobu provinění do vězení, internačních táborů, táborů nucené práce, nebo do Pomocných technických praporů, kde působili sice jako vojáci, ale beze zbraně, zato s povinností vykonávat jakékoliv fyzické práce, lomy, doly apod. Všichni trestanci v jakémkoliv zařízení byli využíváni jako pracovní síla, která urychlí rozvoj ČSR, bezplatně a také přípravy na třetí světovou válku, kterou J.V.Stalin předpokládal v roce 1952 a militarizace ČSR se tak musela podřídít jeho plánům. Přestože Československo v roce 1951 hostilo Světovou radu míru a byl zde také podepsán Pakt míru v témže roce, stranické vedení vše podřizovalo plánům a přípravám na válku Západu s Východem, studená válka tomu nasvědčovala. J.V.Stalin ve svých plánech zahrnoval ČSR významnou úlohou a ta tak musela mobilizovat své síly a reorganizovat nebo spíše rekonstruovat celou armádu. Jako první proběhly samozřejmě i zde čistky, za všechny procesy pak nejznámější smrt a vražda generála Heliodora Píky. Mnoho věrných vojáků, kteří se účastnili bojů za první i druhé světové války, bylo odsunuto a nahrazeno obřimi náborů nováčků, kdy poptávka mnohdy převyšovala nabídku. Revitalizace armády ničila ekonomiku země, přesto se ve zbrojení nepolevovalo. Do roku 1952 byla armáda podle plánů SSSR přesycena zbraněmi a byla jednou z největších armád v Evropě, opět v přepočtu na obyvatele.²⁰ Československo ztrácelo veškerou autonomnost, kterou alespoň disponovalo před rokem 1948 a stalo se naprostou součástí bloku SSSR s jeho diktaturou a nároky na stejné politické a ekonomické vedení, jaké má sovětský svaz. Měl to být bratrských vztah států, ale ČSR nemohla tempu svazu stačit. Mohla plnit příkazy a plány, ale ekonomicky ji to ruinovalo. Přesto platilo obecné

²⁰ (Tamtéž, s. 106 - 132).

heslo, že sovětský svaz je vzorem pro všechny. Do kultury naší země byly implementovány nové zvyky, tradice, nová kultura. Masově se začala rozmáhat výuka ruského jazyka. Vláda, i ti nejvyšší představitelé, včetně prezidenta K.Gottwalda, byli plně podřízeni sovětským poradcům, které československý stát sice platil, ale nemohl je nijak korigovat, zodpovídali se pouze vedení svazu. Jejich návrhy a příkazy byly bez odporu plněny, z obavy potencionálního znelíbení se J.V.Stalinovi. Byly až fanaticky zaujati a oddáni sovětskému svazu s touhou být tím nejlepším státem v sovětském bloku. Historické události českých zemí byly absurdně upraveny ve prospěch Ruska a vlastní tradice a svátky byly nahrazeny ruskými. ČSR zcela přerušila své zahraniční a obchodní styky s kapitalistickým Západem a stala se součástí zahraniční politiky sovětského svazu, jehož socialistická politika byla mnohem výhodnější a její obchod úspěšnější. Ano, přestože SSSR chyběli znalosti a odbornosti v mnoha oborech, jejich propaganda se uměla prodat sama o sobě. Byly tedy navázány zahraniční styky s dalšími baštami sovětského bloku, jako bylo Maďarsko, Polsko, Rumunsko a dalšími. Později i s NDR. Přestože ČSR bylo členem mnoha mezinárodních organizací, svoji činnost zde omezilo nebo přerušilo a dobrovolně se izolovalo. Dělnická třída a práce, jako zdroj zušlechtění ducha, ne zdroj peněz, byly symbolem doby. V.I.Lenin a J.V.Stalin byla doslova svatořečení a jejich myšlenky byla jediná přípustná ideologie. Občané republiky byli omezeni ve styku se zahraničím, veřejné informace byly přísně hlídány a podléhaly censurování, film již byl znárodněn, rozhlas a televize podléhaly plně režimu. Všemi cestami byla občanům ČSR podsouvána komunistická a prosovětská propaganda, která v nich měla potlačit češství jako takové, to bylo pro sověty moc odbojné. Mezi hlavní osobnosti této doby můžeme řadit ještě například Julia Fučíka, Václava Kopeckého, Zdeňka Nejedlého, Ladislava Štolla a další.²¹

²¹ (Tamtéž, s. 85 - 105).

1.2 Jan Masaryk a politika „mostu“

Jan Masaryk byl druhým potomkem Tomáše G. Masaryka, jedné z největších osobností našich dějin, prezidenta první republiky. Nelze u něj hovořit o počátcích politické kariéry již v mládí, to měl Jan Masaryk velmi bouřlivé, studium na vysoké škole nedokončil a nic nenasvědčovalo tomu, že by šel ve šlépějích svého otce. Naopak, jako by se nejdříve potřeboval vyrovnat se stínem otce, srovnat se sám se sebou, než z něj vystoupí. Navzdory tomu, svého otce velmi uctíval, jeho názorů si vážil a jejich vztah byl hluboký a upřímný. Z debat a diskuzí se svým otcem si snad odnesl více osobních poznatků a zkušeností než ze studia, sám je nazýval semináři. Ve svých 21 letech byl vyslán na zkušenou do USA a strávil zde deset let, kdy se stále nezabýval politikou, ale již možná nevědomky, sbíral zkušenosti a znalosti, které se mu v budoucnosti budou hodit. Minimálně pak perfektní znalost anglického jazyka. Ale i komunikaci s lidmi různých povah, národností. Masaryk, snad díky rodinnému prostředí, byl člověkem velmi laskavým, otevřený myšlenkám, schopný diskutovat a zamýšlet se na problematy a byl velmi oblíben, i pro svůj řečnický dar a skromnost. Po návratu do vlasti, v době kdy začínala první světová válka, byl odvelen do armády, ale jak sám rád tvrdil, nikdy ani nevystřelil a přežil bez úhony. Po válce spolupracoval se svým otcem a později již začal svou politickou cestu na ministerstvu zahraničí, kterým byl vyslán opět na rok zpět do USA, pro svoje výborné řečnické schopnosti. Později pracoval několik let na pozici osobního tajemníka Edvarda Beneše. Ten si ho údajně sám vyžádal u TGM, s tím, že z něj učiní diplomata. Působil jako československý vyslanec v Londýně a během války zde později navázal na tuto funkci postem ministra zahraničí exilové vlády. I zde měl nadále blízko k E. Benešovi, se kterým měl, dalo by se říci podobný vztah jako se svým otcem, byl to jeho mentor a v té době již zastával post exilového prezidenta. Ať již ze své podstaty nebo otcovi výchovy, byl humanista a demokrat. Někteří v něm viděli největšího a nejčistšího demokrata, jakého kdy poznali. Myšlenky a idee komunismu a totalitních režimů, byly zcela neslučitelné s jeho zásadami. Jeho pozice a úloha v poválečném Československu, musela být pro něj značně komplikovaná z osobního a morálního pohledu. Kariéru diplomata si pro něj nepředstavovali ani jeho blízcí a ani on sám a přece se jím, přes jisté pochybnosti, stal, zhostil se této své role naplno a byl v ní excelentní. Nelze nedodat, že samozřejmě, to,

že byl potomek svého otce, mu mnohdy otevíralo dveře, které by jinak zůstaly zavřené, ale jinak za sebe bojoval sám. Mnoho dokumentaristů jeho doby tvrdí, že svou úlohu si ale plně uvědomil až během druhé světové války, kdy byla podepsána Mnichovská dohoda. Země, které doteď ctil, stejně jako svou vlast, právě jeho vlast zradily, především pak Velká Británie. Ale o to více usiloval nadále o věhlas dobrého jména Československa. V blízkých dvou letech jednal a podepsal dohodu se sověty, která ujednávala spolupráci na boji proti Německu. Přibližně v polovině druhé světové války, vznikla myšlenka „politiky mostu“.²² Jak již bylo zmíněno výše, Jan Masaryk úzce spolupracoval s E.Benešem, na poli zahraniční politiky, která sestávala ze tří hlavních pilířů. Spolupráce Východu se západem, prostřednictvím smluv o bezpečnosti hranic a vzájemné pomoci, demokratizace poměrů v Sovětském svazu a následná úzká spolupráce s ním a denazifikace Německa, vyloučení jeho nebezpečnosti do budoucnosti a vysídlení německé menšiny z Československa.²³ Jejich myšlenky a představy byly mnohdy podobné až totožné, jsou často zaměňovány a nelze s jistotou určit, kdo byl autorem které. Jedna strana tvrdí, že myslitelem v této dvojici byl samozřejmě geniální taktik E.Beneš a Masaryk ml. byl jen jeho věrným posluchačem a plnil jeho vůli. Druhá strana toto tvrzení kategoricky odmítá, s tím, že Jan Masaryk byl přeci sám osobností a autorem velkých myšlenek, byť mohly být podobné. Na tom neshledávali nic nemožného, vzhledem k tomu, v jaké situaci se nacházeli. Jejich řešení problémů byla odpovídající době, nebylo moc možností, která vybrat. A především i další politici doby měli podobné názory. Autorem politiky mostu, je v tomto případě ale skutečně E.Beneš, který s touto teorií přišel pravděpodobně po vítězství sovětské armády nad německou u Stalingradu. Byl si vědom toho, že SSSR je nyní velmi mocný a je schopen brzy pohltnout ČSR. Ještě téhož roku začal jednat se Spojenými státy americkými, prezident Roosevelt jeho vizi, že by Československo bylo jakýmsi mostem a spojencem mezi Západem a Východem přijalo a podpořilo. Stejně tak Rusko, se

²² KOTYK, Václav. *Jan Masaryk: (diplomat krizových let)*. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 1993. s. 10 – 40., [8] s. obr. příl. Panorama dějin. Historické osobnosti; sv. 1. ISBN 80-85467-80-1.

²³ KOSATÍK, Pavel a KOLÁŘ, Michal. *Jan Masaryk - pravdivý příběh*. 3. přečtené vyd. Praha: Mladá fronta, 2009. s. 247., [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2045-9.

kterým byla na podzim podepsána smlouva o přátelství a válečné spolupráci. Vše vypadalo nadějně a ČSR si tak měla zachovat svoji autonomii a identitu, být ve středu dění a prospěšná oběma stranám, s lehkým příklonem více k Západu. Bezprostředně po druhé světové válce, ale bylo nadmíru jasné, že J.V.Stalin není ochoten smlouvu a úmluvu respektovat, i zřejmě pro inklinaci ČSR spíše k Západu v tomto jednání a vize mostu se zhroutila. Sám Jan Masaryk, kterému je autorství mylně přisuzováno, s politikou mostu nesouhlasil a nepovažoval ji za nereálnou. Ve svých vzpomínkách s V.Fischlem uvedl: „*S tátou jsme často hovořili o malých národech. V jedné věci jsme se neshodli. On věřil, že malé národy, jako třeba my Češi, by měli být mosty mezi těmi velkými. Mně se tahle myšlenka nikdy moc nezamlouvala. Po mostech se šlape. Já vždycky říkal, že když se velký kobyly od Schenkera plašejí, mají se malí poníci tiše držet stranou.*“²⁴ Oficiálně pak tuto teorii smetl ze stolu zahraniční politiky ve svém projevu roku 1944 slovy: „*Naše zahraniční politika v roce 1945 bude záležet na pevném, nezměnitelném a mohutném základě naší smlouvy o sousedství se Sovětským svazem. Vše, co z této základny vyplývá, budeme plnit stoprocentně, bez váhání a nekompromisně. Někdy se o nás mluví, jako o mostu mezi Východem a Západem a dokonce jsem byl neinformovanými lidmi označen za propagátora této technické formule. My jsme se nikdy nikomu za most nenabízeli a nenabízíme. Sovětský svaz a západní demokracie nás jako most nepotřebují. Po mostě se chodí a to nám zrovna nekonvenuje.*“²⁵ Těmito výroky ovšem nezavrhoval spolupráci Československa s velmocemi východu a západu, naopak: „*Hodláme spolupracovat s naším velkým východním spojencem loajálně a z celého srdce a současně udržovat naše dlouholeté a plodné vztahy se západními demokraciemi. Ani opona, ani most, ale článek řetězu, který obepíná svět a drží tuto zeměkouli pohromadě.*“²⁶ Byl vizionářem své doby. Předvídal, že po válce bude další budoucnost lidstva nadále ohrožena, díky technickému vývoji,

²⁴ FISCHL, Viktor a MASARYK, Jan. *Hovory s Janem Masarykem*. Vyd. 5., v nakl. Hynek 1. Praha: Hynek, 1998. s. 59. Spektrum; sv. 11. ISBN 80-86202-12-7.

²⁵ KOTYK, Václav. *Jan Masaryk: (diplomat krizových let)*. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 1993. s. 47., [8] s. obr. příl. Panorama dějin. Historické osobnosti; sv. 1. ISBN 80-85467-80-1.

²⁶ (Tamtéž, s. 47).

který hlásil neuvěřitelné pokroky v oblasti zbrojní techniky a chemických zbraní. V případě jejich užití, konstatoval vyhlazení lidstva. Předejít těmto fatálním koncům, chtěl prostřednictvím federalizace států, které by se navzájem ochraňovali namísto ohrožení. Jakási původní teorie o něčem jako je dnes Evropská unie, Severoatlantická aliance. Velmi angažovaně se zasazoval o vznik OSN, tedy Organizace spojených národů, která nahradila Společnost národů. Československo, bylo jedním ze zakládajících členů. Nakonec, paradoxně, to byly chemické zbraně Západu a Východu, které po celou dobu studené války nedaly mocnostem dopustit vypuknutí skutečné války, byly si vědomi katastrofálních důsledků. K demonstraci moci plně postačily, ale to samozřejmě nemohl tušit. Do poslední chvíle se snažil potlačit vizi Železné opony mezi Západem a Východem, možná si stále nechtěl přiznat, že je to reálné, to, co se blíží, přestože obavy měl značné. Nebo spíše sám věděl a proto stále bojoval na veřejnosti za to, že jsme svobodní, aby tím demonstroval naši sílu a odbojnost.²⁷ Chtěl jít střední cestou, ale ta mu nebyla umožněna. Jeho pohled na situaci, se nyní může zdát mnohdy až naivní, i tehdy se zdál, ale on si byl plně vědom hrozeb. Z jeho soukromých rozhovorů s V.Fischlem: „*Jak tohle všechno může dopadnout? Ukusují z toho našeho koláče a kus po kusu. Nakonec nám seberou všechno a přitom nám budou hledět vsugerovat, že ten koláč pořád ještě máme. Stalin, kamaráde, je větší hypnotizér než Hanussen²⁸, na kterého se vy možná ani už nepamatujete. Já myslím, že až se u mě Zorin²⁹ příště přihlásí, tak ho přijmu v národním kroji. Proč? Protože to pomalu bude to jediné, co nám snad nechají z národní nezávislosti.*“³⁰ Z poúnorové doby v roce 1948 byl velmi nešťastný, ztratil možnost se stavem v ČSR něco změnit, Západ se od nás odklonil. V tom samém roce, o měsíc později, 10. března, byl nalezen mrtev pod okny

²⁷ (Tamtéž, s. 33 - 51).

²⁸ Erik Jan Hanussen, šarlatán, jasnovidce, umělec, židovského původu

²⁹ Valerian Alexandrovič Zorin, sovětský velvyslanec v poválečném Československu

³⁰ FISCHL, Viktor a MASARYK, Jan. *Hovory s Janem Masarykem*. Vyd. 5., v nakl. Hynek 1. Praha: Hynek, 1998. s. 64. Spektrum; sv. 11. ISBN 80-86202-12-7.

svého bytu.³¹ Jeho smrt nebyla dodnes s jistotou objasněna jako vražda, sebevražda nebo nešťastná náhoda, ale k vraždě nebo nešťastnému pádu při útěku před vrahy, agenty, zloději, se přiklání více historiků. Jan Masaryk jako zapřísáhlý demokrat, byl pro komunisty silným protihráčem. Ale to jsou pouze domněnky odborníků a v tomto případě i autorky.

³¹ KOTYK, Václav. *Jan Masaryk: (diplomat krizových let)*. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 1993. s. 78., [8] s. obr. příl. Panorama dějin. Historické osobnosti; sv. 1. ISBN 80-85467-80-1.

2 MARSHALLŮV PLÁN

2.1. VZNIK A DŮVODY

Situace v Evropě po skončení druhé světové války byla zoufalá. Vzhledem k dlouhému trvání války se očekávali špatné zprávy, ale konečné výsledky byly alarmující. Hospodářství a sociální úlohy zasažených států byly bezprostředně po válce zdevastované okupanty, vojenskými taženími, nálety bombardérů. Z důvodů neustálých změn smluv, dohod a paktů, mezi zeměmi, byly různě izolovány od ostatních. Ekonomiky byly vyčerpány, ztráty na životech nesmírné. V místech, kde přímo proběhla vojenská tažení, byly shozeny bomby, nezbylo často zhora nic. Taktikou německé a později i ruské armády bylo vyhlazování oblastí, nazývalo se spálené země. Obyvatelstvo bylo buď zabito v bojích, povražděno, deportováno, nebo bylo nuceno oblast samo opustit z důvodu srovnání všeho hmotného se zemí. Majetek byl rozkraden a budovy strženy a spáleny. Vybombardované oblasti vykazovaly největší ztráty na životech civilního obyvatelstva, dále pak ztráty kulturního rázu, kdy bylo zničeno mnoho památek, a obytné čtvrti měst byly v ruinách. Stavební práce nebyly během války prováděny, bylo to jednak zbytečné, nebo byly plně využívány k válečným potřebám a stavbám. Po válce tak byl zoufalý nedostatek bytů, chyběly jich desítky milionů. Dalším ze zoufalých nedostatků bylo obyvatelstvo zemí zasaženo v oblasti potravin. Zemědělství produkovalo během války jen minimálně, spíše pro vlastní potřebu pěstitelů nebo pro armádu, ať již domácí nebo okupantů. Země byly vydrancované, lesy vykácené a spálené, dobytek zahynul, nebyly finance na rychlou obnovu. Někde nebyly ani lidé, kteří by se obnovy mohli ujmout, a dětská populace byla mizivá. V rámci důsledků, jako byla například podvýživa, umírala právě dětská populace a starší občané. Celkově ve válce přišlo o život okolo 60 milionů obyvatelstva. Některé ze zemí měli možnost revitalizovat alespoň průmysl po válce, německé továrny měli být podle americký průzkumů schopny nadále fungovat nebo po malých úpravách opět vyrábět plnohodnotné produkty. Ale zbytek zemí měl výrobní stroje z většiny rozkradené, zničené, odvezené jako válečnou kořist, jak tomu bylo například v ČSR, jak bylo zmíněno výše, nebo byly továrny upraveny k výrobě zbraní a dalších armádních potřeb. Dopravní infrastruktura kolabovala. Silnice, mosty, tunely byly rozbombardovány, železnice poničeny. Nedostatek uhlí ani často neumožňoval obnovu

vlakového spojení. Lodní doprava byla poškozena mnoha potopenými plavidly na hlavních trasách. A velká území byla zcela zaminována nebo jinak zanesena nevybuchlou a stále funkční municí. Zahraniční obchod byl špatný, nebyly produkty, nebyly finance, předválečné rozdělení obchodu evropských zemí bylo nyní zcela odlišné. Nešlo již o to, kdo vyváží produkty a kdo suroviny, ale jestli vůbec něco. Německo, dříve někdo na poli zahraničního obchodu, bylo nyní v roli poraženého outsidera a jeho oblasti obchodu si začali zvolna rozdělovat ostatní země. V poválečných letech lze hovořit spíše o importu než exportu, především pak ze Spojených států amerických. Deficitní obchodní bilance byla doprovázena nerovnováhou platební bilance na evropském trhu. Doprava, hlavně pak lodní z USA byla nákladná, ceny zboží se neustále zvyšovaly. Evropská hospodářská komise v roce 1948: „*Pasivní platební bilance s ostatním světem, spojená s nedostatkem tvrdých měn, jichž je zapotřebí k udržení dovozu, je nesporně nejnebezpečnější stránkou současné evropské hospodářské situace.*“ Směnitelné, tvrdé měny, mohli země získat z USA, Mezinárodního měnového fondu a Mezinárodní banky pro obnovu, ty poskytovaly bilaterální úvěry, na dovoz zboží na oplátku. Poválečná doba s sebou přinášela nejen touhu po obnově států, ale také národů. Jednání v Jaltě roku 1945 přineslo nové uspořádání území států, byly upevňovány nové hranice. V souvislosti s tím, bylo vysídleno z původních oblastí mnoho obyvatelstva, především pak německého a maďarského. Tyto sociální změny a přesuny se projeví i v politickém smýšlení osvobozené Evropy. Nejvíce se prosazovali levicové a revoluční síly. V mnoha zemích se k moci dostávali levicové nebo přímo komunistické strany. V oblastech zabraných SSSR, pak dosazení komunistických stran k moci byla v podstatě povinnost. Tento fakt se týkal i Československa.³² Bylo na velmocích, jako byly USA a Velká Británie, aby učinili kroky k pomoci Evropě, neboť to bylo i v jejich zájmu. S pomocí státům postižených válkou se ale začalo už za války samotné. Zákon o půjčce a pronájmu umožnil USA od roku 1941, přesto, že ještě nebyli zapojeni do války osobně, poskytovat vše potřebné na obranu proti nacistům státům, které v jistém smyslu považovali za strategické i pro ochranu jich samotných. Příkladem takové země je

³² KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 60 – 72. ISBN 978-80-7380-185-4.

Velká Británie, která sice byla jednou z mnoha, ale právě do ní bylo zasíláno nejvíce dodávek. Druhým největším odběratelem pak byl SSSR. Velká Británie díky své strategické poloze nebyla v počátečních letech války v přímém dosahu Hitlerovy moci a mohla tak zbytek zasažené Evropy podporovat a dotovat. Ovšem samotnou ji to po prvních letech finančně takřka zruinovalo. Ne všechen materiál byla schopna vyprodukovat sama, zbylý tedy musela nakupovat ze Spojených států a platit hotově, na základě zákona Cash and Carry z počátku války. Nový zákon umožňoval dodané zboží a materiál splatit až v poválečných letech, kdy bude situace příznivější. Jednání o tomto zákoně byla komplikovaná, Velká Británie si chtěla uchovat svou imperiální pozici. Na základě vzájemných debat o budoucnosti vznikla v roce 1942 Dohoda o principech použitých ke vzájemné pomoci v pokračování ve válce proti agresí, kterou podepsaly obě strany. Pro Američany, kteří ještě téhož roku také vstoupili do války, byla o několik let později velmi přínosná při plánech a realizace osvobození Evropy. Dohodu se Spojenými státy uzavřel taktéž Sovětský svaz. Nároky na půjčky a další finance měli skončit v den podpisu kapitulace Německa. Zároveň s tímto zákonem se začala řešit situace, která nastane po válce a která také jistě bude nákladná. Na základě těchto teorií a plánů vznikl v roce 1941 Mezispojenecký výbor, který měl na starost reálné návrhy řešení poválečné situace v Evropě. Z aktivního přístupu zúčastněných západních velmocí a SSSR, vznikl v roce 1942 návrh organizace UNRRA, Správa spojených národů pro pomoc a obnovu. Organizace měla fungovat jako aktivní, krátkodobá pomoc na překlenutí nejtěžšího období bezprostředně po válce. Pomoc měla být určena bezplatně potřebným, což nebylo schváleno a nakonec měla být prodávána v zásadě pod cenou za místní měnu potřebných států, s tím, že vybrané finance budou do budoucna sloužit jako fond na další nezbytné výdaje v rámci poválečných problémů. Nakonec byly přijaty obě formy jako možné, podle situace potřebné země. Svůj potenciální dluh mohla nahradit i v dalších letech. Definitivní verze dohody o UNRRA byla podepsána v roce 1943, za účasti 44 spojeneckých zemí, kteří se zavázali finanční podpoře. Československo se stalo jednou z těchto členů prostřednictvím Jana Masaryka, který byl velmi angažovaný, neb správně předvídal, že tato pomoc bude nezbytná pro přežití po válce.³³ V roce 1944 zařadila UNRRA do své materiální pomoci i pomoc v oblasti

³³ (Tamtéž, s. 66).

lidských práv, při řešení uprchlické otázky, kterou měla na starost nyní přidružená MERRA, Správa pro pomoc na Středním východě. Členské státy se rozšířily na počet 48 a byly jak přijímající, tak dávající. Každý mohl přispět, jak financemi, které činily 1 procento ročního národního hrubého důchodu, tak surovinami, kterými mohli i v minimální míře disponovat ohrožené země.³⁴ Nečlenské státy se připojily v dalším roce speciální dohodou. Státy tvořily Radu UNRRA, hlavní řídicí centrum a poté Ústřední výbor a Výbor pro Radu Evropy a Dálný Východ, kde již zasedaly jen velmoci. Zásobovací výbor Rady, byl důležitým srdcem organizace, který zajišťoval potřebné informace pro získ zdrojů. Bylo potřeba stanovit přesné rozpočty a zásoby pro poválečnou dobu, každá země tedy měla dodat pravděpodobné požadavky na výdaje. SSSR svůj návrh dovedlo do absurdních rozměrů, bez ohledů na to, že zdroje organizace nejsou bezedné a potřebných zemí je mnoho. Vztahy k Východu začaly být napjaté. Členské státy musely přispět dvojnásobek, aby potenciální situaci organizace ustála. Přestože pomoc mířila skutečně jen k nejvíce potřebným, kteří nevyužívali jiných půjček, nebo nebyli soběstační, i k tomu organizace vedla. Soustředila země na to, aby si pomáhali navzájem i samostatně. Činnost UNRRA byla přes mnohé protesty oficiálně ukončena v roce 1946-47. USA argumentovaly tím, že byla koncipována již od začátku pouze jako nutná a nezbytná pomoc bezprostředně po kapitulaci Německa. UNRRA symbolizovala tu spolupráci zemí, kterou si představoval Jan Masaryk. Navázala na sebe mnoho dalších podorganizací, které se zabývaly konkrétními činnostmi sociální, jako byla péče o již zmíněné uprchlíky, zaštiťující organizací IRO, jejichž počet narůstal, byli nuceni opustit svou zemi z válečných důvodů, ale mnohdy i politických, to se týkalo hlavně východních zemí a zemí s totalitním režimem. Nesměli být navraceni do svých zemí, pokud tomu tak dobrovolně nechtěli. Jediný, koho se tento fakt netýkal, byli Němci, kteří byli systematicky odsunováni do své vlasti dobrovolně nebo vynuceně. Svobodné matky a děti, spadaly pod nově vzniklý UNICEF atd. Byla jasným vzorem a krokem k uskutečnění Marshallova plánu, protože nutná pomoc byla v Evropě stále aktuálním tématem. Rada OSN před sebou měla nelehký úkol velmi rychle vyřešit nastalou situaci, v době kdy vztahy Východu a Západu citelně ochladaly. SSSR přijímal pomoc, finanční pak především, ale odmítal se podřizovat pravidlům

³⁴ (Tamtéž, s. 87).

dotací a USA odmítaly poskytovat zdroje bez přesného udání důvodů a kontroly rozpočtů. Hospodářská a sociální komise se začala zabývat návrhem na vytvoření Evropské hospodářské komise, která měla mít za úkol zajistit poválečné Evropě potřebnou pomoc a sdružit do jedné organizace ECITO, organizaci pro vnitroeurospéské dopravy, ECO zastupující těžbu uhlí a jeho distribuci a EECE, tedy mimořádného hospodářského výboru pro Evropu. Oficiálně byla uvedena v roce 1947, za veliké podpory, pouze SSSR se na základě nevyslyšených připomínek rozhodl jí svůj hlas nedat. Většina zúčastněných zemí se v té době shodla, že Evropa je pro ně strategickým bodem v obchodní sféře a je třeba ji nadále podpořit, aby mohla opět plně fungovat. Mezi jednáními EHK proběhlo nezávisle na sobě v USA vyhlášení Marshallova plánu a celá situace nabrala zcela jiných obrátek. Přijetí tohoto plánu bylo ovlivněno ještě dalšími podmínkami, než byla jen nezbytná finanční pomoc, na revitalizaci států. Země sice spolupracovali na úrovni podpory a pomoci, ale co se týče územního rozdělení a politického, nastávalo mnoho problémů. Jedním ze sporných bodů odcizení Východu a Západu bylo nerespektování směrnic ustanovených na Jaltě v roce 1945. Sovětský svaz manipuloval a ovládal Polsko, jak územně tak politicky a to Západ rezolutně odmítal s argumenty, že Polsko a jeho podpora a boje o něj byly jedny ze stěžejních bodů války a západní státy se o jeho záchranu zasazovaly z důvodu ponechání mu vlastní identity a demokracie. Dalším osudným momentem mezi velmocemi mohl být výzkum a vývoj atomových zbraní, které USA a Velká Británie započali již během války. Obávali se zbraní, které by mohl vyvinout A.Hitler. Poznatky o vývoji v Německu měli potvrzené od vědců, kteří se včas připojili na stranu spojenců a spolupracovali na vývoji zbraní s nimi. Mezi věhlasná jména fyziky tehdejší doby řadíme J.R.Oppenheimera nebo N.Bohra. Samy vědci nebyli spokojeni s myšlenkou, že výzkum je podmíněn pouze Západu a měli zájem na přizvání SSSR. Tato možnost byla Spojenými státy zvažována, ale po konzultaci s W.S.Churchillem, který tento návrh kategoricky zamítl, bylo od spolupráce se svazem upuštěno. Sovětský svaz byl shledán jako nespolehlivý v plnění podmínek, nedůvěryhodný a potenciálně nebezpečný, neboť se šířily informace, že sám pracuje na výzkumu atomových zbraní. H.S.Truman měl naději, že v příštích jednáních se SSSR bude atomová zbraň pádným argumentem, který J.V.Stalina ohromí. Nestalo

se tak a reakce byla velmi vlažná, když pronesl, že je vynálezem atomové bomby potěšen a doufá, že tuto zbraň společně použijí proti Japoncům.³⁵ Vědomí obou velmocí, že mají atomové zbraně zničujícího účinku, který byl skutečně demonstrován při válce s Japonskem, ale během období studené války napomohl k faktu, že byla vedena pouze na politické úrovni. Východ a Západ se v poválečných letech začal odcizovat také ideologiemi. Důvody spojenectví se nachýlily ke konci, nebo již zcela pominuly. Jejich společný nepřítel, Německo a fašistický režim byly poraženy. Neshody ve vizích politického vedení zemí, se stávaly zjevnými. Především pak na mezinárodních konferencích a jednáních. Západní země zastávali formu demokracie se zásadami liberalismu, volné soutěže, osobních svobod a sociálních jistot. Tyto definice byly deklarovány v několika dokumentech OSN a dalších.³⁶ SSSR uznával jen politiku komunismu, ve svých projevech jako první ostře kritizoval kapitalismus, demokracii, sociální demokracii. Jiné vedení než komunistické nebylo přípustné. Z tohoto důvodu začal pomalu ničit vztahy se všemi zeměmi, které této ideologii nepodléhaly, považoval jejich vedení za nebezpečné, nepřátelské a ohrožující SSSR. Neustále ve své propagandě usiloval o vnuknutí teorie, že je Západ chce každou chvíli napadnout a zničit. Přestože se tedy jednání zabývala světovým mírem a zajištěním poválečných škod, rýsoval se spor nový, hrozící dalším konfliktem mocností. Západ se stával fakticky antikomunistický a Východ pomalu přijímal Stalinovu teorii stavu neustálého ohrožení. Stalin v roce 1946 pronesl projev, ve kterém uvedl přesnou vizi budoucích 5 let a v zásadě zamítl spolupráci nebo kooperaci na vedení společnosti zastávající dvě ideologie. Byl to velmi ostrý útok, který předčil veškerá očekávání Západu. Ten se sice dostával do vlny antikomunismu, ale jejich postoj byl spíše defenzivní než útočný. Budoucnost, o které Západ mluvil s mírovými vizemi, kdy byl důraz kladen hlavně na spolupráci, rozvoj, zahraniční obchod, Stalin viděl, jako neustálé období neklidu, strachu a stínu potencionální války, která mohla vypuknout kdykoliv, dokud nebude kapitalismus nahrazen komunismem. Kapitalismus prezentoval jako neudržitelný

³⁵ TRUMAN, H. In: KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 159. ISBN 978-80-7380-185-4.

³⁶ (Tamtéž, s. 161).

system, který je provázen neustálými krizemi, krachy a pády, nestabilními cenami a obchody. Kapitalistické země budou drancovat jiné, pomocí své politické diplomacie nebo pomocí zbraní a válek, aby získaly potřebné suroviny a území, pro svoje podnikání a rozšiřování majetku.³⁷ Stalin decimoval vlastní lid, aby je později mohl kdykoliv rychle zmanipulovat k revoluci proti kapitalismu. Udržoval v nich uměle vyvolaný dojem, že Západ je skutečným viníkem jejich hladu a nouze. Že z důvodu infiltrace západních agentů a špiónů nelze věřit ani vlastním blízkým lidem, čímž omlouval brutální čistky, kterých se v poválečných letech dopouštěl. Považoval Sovětský svaz za silný a mocnější než byly západní mocnosti, považoval se za vítěze války. Ve svém projevu řekl: „*Vítězství tedy především znamená, že zvítězilo naše sovětské společenské zřízení, že sovětské společenské zřízení obstálo ve válečné zkoušce ohněm a že dokonale prokázalo svoji životaschopnost. Sovětské společenské zřízení dokázalo, že je životaschopnější než nesovětské. Je lepší formou společnosti než jakékoliv nesovětské společenské zřízení.*“³⁸ V dalších patnácti letech, rozdělených na pětileté plány, hodlal vysoce znásobit těžbu surovin, jako byla ropa, železo a ocel, aby tak svaz byl plně připraven pro případný válečný stav.³⁹ Západní Evropa a Spojené státy si začaly teprve nyní plně uvědomovat potenciální hrozbu Sovětského svazu, mnozí hovořili o tom, že Stalinův projev byl zjevnou výhružkou třetí světové války. Šíření komunistické ideologie v západních zemích začali chápat, jako Stalinovu taktiku zabírání území politicky, přípravu půdy, než ji zabere i fyzicky možnou okupací. Velvyslanec USA Harriman⁴⁰, který byl osobně přítomen v SSSR v době Stalinova projevu, podal alarmující zprávy a státy se rozhodly konat. Delikátním úkolem zjistit všechny nanejvýš důležité informace o smýšlení Sovětského svazu, byl pověřen G.F.Kennan, americký diplomat, pracující ve službách velvyslance Harrimana. Později tuto funkci vykonával

³⁷ TAJOVSKÝ, Ladislav. *Spojené státy na cestě k Marshallovu plánu*. 1. vyd. České Budějovice: Kopp, 2013. s. 28. ISBN 978-80-7232-456-9

³⁸ (Tamtéž, s. 28).

³⁹ KISSINGER, H. In: TAJOVSKÝ, Ladislav. *Spojené státy na cestě k Marshallovu plánu*. 1. vyd. České Budějovice: Kopp, 2013. s. 30. ISBN 978-80-7232-456-9.

⁴⁰ W.A.Harriman, americký obchodník, politik a diplomat

sám. Přes svůj mladý věk byl díky mnoha zkušenostem, vhodným odborníkem na ruské poměry a již dříve ve svých zprávách několikrát upozorňoval na rostoucí nebezpečí SSSR. Jeho úkolem bylo podat jasný a celkový obraz zájmů sovětské politiky v oblasti mezinárodních vztahů, včetně názorů osobních. Kennan na základě rozkazů zaslal 22. února 1946 velmi obsáhlou zprávu, kritickou analýzu politiky SSSR. Ta vstoupila do dějin pod názvem *dlouhý telegram*.⁴¹ Tento telegram sestával z pěti částí. V první části popisoval již výše zmíněnou propagandu, kterou deklaroval sám Stalin ve svém projevu, tedy definici Sovětského svazu, jako nejlepšího a nejsilnějšího státu, který je schopen svůj lid zajistit a zabezpečit a především uchránit před kapitalisty, kteří vedou svět západní do záhuby, jsou jen zdrojem rozporů a mohou být příčinou další světové války. Také ale poukazoval na fakt, že svaz uznává myšlenky a osobnosti některých členů z demokratické sekce západního světa. Tyto osoby byly pro ně přínosné a měly být podporovány. Kategoricky však odmítali postoj sociálních demokratů a socialistů, kteří pro ně znamenali větší nebezpečí. Ve druhé kapitole Kennan popisuje situaci ve svazu z vlastního pohledu, kdy poukazuje na fakt, že lid se s názory politického vedení země nemusí být v jedné rovině. Byl to vše zpátečnický krok, ke kterému Rusko muselo přistoupit v době občanské války, aby upevnilo svoji pozici ve vlastním národě pomocí zastrašování a pocitů nejistoty. Nyní se tato forma stalinského vedení jevila jako velmi podobná, jen s novými triky. Rusko se podle Kennana zaleklo vyspělostí západních zemí a pochopilo, že je pozadu a může to ohrozit jeho pozici u vlastního lidu a to nemohlo připustit, proto přistupovalo k drastickému opatření izolace a agrese.⁴² Ve třetí části definoval Kennan politickou oblast SSSR na dvě části, oficiální a tajnou. Ta oficiální se podle něj zabývala zbrojením země, jejím vývojem v oblasti techniky, strojírenství a dalšího průmyslu, aby tak zajistila nebo obalamutila vlastní lid, že je svaz plně soběstačný. Zaměřovala svou zahraniční politiku na země se zájmem o jejich politiku, implementovala do nich více komunistické propagandy a počítala s okupací

⁴¹ KENNAN, G.F. In: TAJOVSKÝ, Ladislav. *Spojené státy na cestě k Marshallovu plánu*. 1. vyd. České Budějovice: Kopp, 2013. s. 32. ISBN 978-80-7232-456-9.

⁴² KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 188. ISBN 978-80-7380-185-4.

jejich území. Ve věci spolupráce s USA a západními státy byla její strategie získat, co nejvíce peněz z podpůrných programů, informací z konferencí a jednání například OSN, ale do budoucna podle Kennana počítala, že se její styky se Západem zcela ochladí a zahraniční obchod bude omezen pouze na východní sféru vlivu. I z tohoto důvodu měla možná zájem na rozšíření své působnosti vlivu na dalších územích. Dále své účasti v západních sdruženích přikládala význam možného rozšiřování své komunistické propagandy i tam. Ve čtvrté kapitole rozebírá neoficiální jednání ruské politiky, která neváhá využít i pravoslavné církve a dalších sdružení a organizací, aby se infiltrovala do všech vrstev lidu a šířila zde komunistickou propagandu. Kennan přímo napsal: „Sovětský režim je policejní režim par excellence, vypěstovaný v temném polosvětě intrik carské policie, zvyklý myslet přednostně v termínech policejní moci. Toto nesmíme nikdy ztratit ze zřetele, posuzujeme-li sovětskou motivaci.“⁴³ Pátá část konstatovala výsledky jeho šetření a vyvozovala opatření a důsledky pro USA. Západ i nadále považoval za silnější a nabádal k tomu, že se nesmí vzdát, ale naopak musí Východu vzdorovat, protože ten se ve chvílích skutečného ohrožení a nátlaku stáhne. Poukazoval na fakt, že komunismus se i v západních zemích šíří ať již pozitivně nebo negativně v podobě antikomunistické hysterie díky tomu, že veřejnost není plně seznámena se všemi fakty a je potřeba jim alespoň základní okolnosti objasnit a ohrožení komunismem na západě tím bude sníženo. Kennan si svým rozбором Sovětského svazu získal respekt, informace byly podrobovány dalším rozborům a přípravným plánům s ohledem na jejich velký přínos. Brzy byl z Moskvy povolán zpět do USA, jako odborník na SSSR a začal úzce spolupracovat s G.Marshalem na zahraniční politice USA v Evropě.⁴⁴ Na základě jeho tezí nebo jemu podobných se politika Spojených států začínala měnit v údernější a jednající. V té době vystoupili přední představitelé americké politiky se svými kritickými projevy dosavadního jednání a jednání SSSR, patřil mezi ně michiganský senátor A.H.Vandenberg, J.Byrnes, šéf Úřadu pro evropské záležitosti H.F.Matthewse. Tyto projevy, studie a zprávy J.F.Dullese a C.M.Clifforda

⁴³ (Tamtéž, s. 190).

⁴⁴ (Tamtéž, s. 191).

donutily Ameriku jednat bez dosavadní netečnosti a shovívavosti.⁴⁵ Jak již bylo výše zmíněno, Sovětský svaz usiloval o zabránění některých států, prostřednictvím své politiky. V roce 1946 se pak jednalo o Írán, Turecko a Řecko. V těchto oblastech Středozemního moře vycítil příležitost k možnému ovlivnění. Řecko bylo stále ve válce, již od roku 1943. Nejprve se jednalo o boj proti fašismu a nyní, když soupeř padl, se spor přetočil ve válku občanskou, která vznikla již při konci druhé světové války v důsledku snahy komunistů ujmout se okamžitě po osvobození Velkou Británií vlády. To se jim nepodařilo a v roce 1945 byl vyhlášen mír pod dozorem VB. Proběhly první poválečné volby, ve kterých zvítězila pravice, která souhlasila s podporou Západu. To se komunistům samozřejmě nelíbilo a vyvolaly nový válečný konflikt, ve kterém je podporovaly země východního bloku, jako Jugoslávie, kterou vedl Josiph Broz Tito, Albánie a Bulharsko, pod dohledem SSSR. Proti sobě bojovali tedy komunisté, představující Frontu národního osvobození, za kterou bojovaly jednotky Národně-osvobozené lidové armády a západně orientovaná vláda, kterou reprezentoval ministerský předseda Andreas Papandreu. Vláda již byla boji finančně vyčerpána, hrozil hospodářský krach a byla zcela závislá na pomoci Velké Británie. Řecko bylo stěžejním bodem ve sporu mocností, ještě stále zde převládal odboj nad komunismem. Západní mocnosti tedy válku podporovaly, ale spíše slovně než finančně. Spojené království již bylo také na pokraji vyčerpání a bylo nuceno vyhlásit, že v blízké době bude muset opustit od finanční i armádní podpory Řecka a Turecka.⁴⁶ V Turecku se sice nejednalo v tomto případě o válečný konflikt, ale o přítomnost sovětské armády na území Turecka a vyvíjením nátlaku Stalina na podepsání obchodních smluv se SSSR, které by svazu zajistili další rozšíření armádní moci. V oblasti Íránu došlo na obsazení území i na válečné střety pravice a stoupenců komunismu. Pomoc těmto oblastem byla nyní na odpovědnosti USA, která zkonstatovala, na základě rozborů a doporučení, že pád těchto zemí do rukou SSSR by mohl znamenat ovlivnění i dalších západních zemí v rámci

⁴⁵ TAJOVSKÝ, Ladislav. *Spojené státy na cestě k Marshallovu plánu*. 1. vyd. České Budějovice: Kopp, 2013. s. 30 - 40. ISBN 978-80-7232-456-9.

⁴⁶ ACHESON, D. In: TAJOVSKÝ, Ladislav. *Spojené státy na cestě k Marshallovu plánu*. 1. vyd. České Budějovice: Kopp, 2013. s. 60. ISBN 978-80-7232-456-9.

levicové vlny a to nehodlala dopustit. Přestože tyto konfrontace přinesli mnoho lidských, politických i finančních obětí, jejich konec byl nakonec úspěšný. Celé situaci možná napomohl i rostoucí rozkol mezi SSSR a Jugoslávií, jejichž vedení, přestože oboje komunistické, nebylo schopno se shodnout a Stalin donutil i ostatní státy k odklonu styku s Jugoslávií.⁴⁷ Právě v této době, kdy se USA rozhodly zapojit do konfliktu v Evropě, vznikla *Trumanova doktrína*, jako okamžitá reakce na jednání o pomoci Středomoří. Prezident o finanční pomocné ruce neváhal. I Marshall souhlasil, byť své názory zatím nedával tak veřejně najevo, jako prezident, neboť jeho aktuálním úkolem byla Konference Rady ministrů zahraničí, která se konala shodou okolností v SSSR v Moskvě. Nechtěl tedy, aby toto rozhodnutí negativně ovlivnilo nadcházející jednání. Návrh o pomoci Řecku a Turecku byl přednesen Kongresu, jehož reakce se demokratičtí politici obávali. Kongres ovládali liberálové, kteří se doposud k finanční pomoci postiženým státům stavěli vždy negativně. Překvapení bylo o to větší, když Kongres souhlasil. USA považovaly všeobecnou shodu politického vedení země, za jeden z určujících bodů nové politiky, nového směru. Dřívější umírněnost nahradila razance a žádost o ostřejší formulaci dalších kroků USA v Trumanově projevu. Prezidentův projev, který byl přednesen před kompletním Kongresem 12.3.1947, oslovil svou úderností nejen je, ale celé Spojené státy a zahraničí a byl bezprostředně po něm nazván Trumanovou doktrínou a tento název se brzy uchytil. Z prezidentova projevu: „Jedním z hlavních cílů zahraniční politiky Spojených států jest vytvoření podmínek, na nichž bychom my a ostatní národy byli s to vypracovat způsob života prostý nátlaku.“ Celkově jeho projev vyjadřuje asi toto: „*Věřím, že politikou Spojených států musí být podporovat svobodné lidi, kteří se brání pokusu o podrobení ozbrojenými menšinami nebo vnějším nátlakům. Věřím, že musíme pomáhat svobodným lidem vypracovat si vlastním způsobem svůj osud. Věřím, že naše pomoc musí přednostně cestou ekonomické a finanční pomoci, která je nezbytná pro ekonomickou stabilitu a pořádané politické procesy.*“⁴⁸ Trumanova doktrína určila nový směr americké

⁴⁷ KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 207 - 208. ISBN 978-80-7380-185-4.

⁴⁸ (Tamtéž, s. 212 - 213).

zahraniční politiky.⁴⁹ Souběžně s jejím vyhlášením probíhala Konference Rady ministrů zahraničí v Moskvě, na které se řešila budoucnost Německa a Rakouska. Revitalizace Evropy neprobíhala podle představ ani jedné strany. SSSR odmítal opustit okupované zóny a porušoval tak nadále původní Postupimské a Jaltské úmluvy. Jejich sabotáž veškerých návrhů na kroky dopředu, v rámci uvolnění Evropy ze spojeneckých jednotek apod. je izolovala v rámci Rady ministrů, což jim dávalo argument, který chtěli, tedy že je Západ proti nim a zároveň si stále ponechávali zabraná území. Ohledně Německa bylo nezbytně nutné podepsat mírovou smlouvu, ale mocnosti nebyli s to se shodnout, kdy a kde toto jednání proběhne a hlavně, která část Německa smlouvu podepíše. Německo a Berlín byly rozděleny do čtyř okupačních zón, mezi Francií, Velkou Británií, USA a SSSR, ale mělo s ním být nakládáno jako s celkem. Domluva těchto čtyř velmocí byla již tak velmi náročná, jejich názory se lišily na hranice nového Německa, státní uspořádání, ekonomické vedení. Každý stát požadoval válečné reparace. Když se státy shodly na jednom řešení, Sovětský svaz vždy oponoval, řešení tedy bylo zdlouhavé a vyčerpávající, neboť udržování okupační zony bylo finančně náročné pro každou ekonomiku zúčastněných zemí. Ministr zahraničí USA J.F.Byrnes na adresu SSSR po jedné z konferencí uvedl: „*Stáli jsme před novým Ruskem, které se zcela lišilo od Ruska, s nímž jsme jednali před rokem. Dokud nás potřebovali ve válce a dokud jsme jim pomáhali dodávkami, měli jsme s nimi uspokojivé vztahy, avšak nyní, kdy válka skončila, zaujali agresivnější postoj a neomluvitelné stanovisko k politickým a teritoriálním otázkám.*“⁵⁰ Na postupimské konferenci bylo přesně Kontrolní radou, tvořenou zástupci mocností, rozepsáno a rozděleno, co komu připadá v rámci reparací. Zároveň se státy zavázaly v podpoře svých okupačních zón a vzájemném obchodu a výměně surovin. Bohužel k tomuto idylickému průběhu nedošlo na základě izolace SSSR a Francouzské zóny, které tak učinily samy na svou zodpovědnost. Místo Německa jako celku se tedy utvářely čtyři samostatně a nezávazně a především zcela odlišně se vyvíjející oblasti. Nakonec se západní zóny dostaly do opozice se zónou

⁴⁹ KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 208 - 219. ISBN 978-80-7380-185-4.

⁵⁰ (Tamtéž, s. 228).

SSSR, která neváhala přebytky surovin a potravin získaných v Německu, využívat pro svou vlastní potřebu ve svazu nebo je dokonce prodával dál. Západní zóny tak trpěly nedostatkem východního zemědělství a průmyslu a bylo potřeba je stále více dotovat. Odmítly tedy také Rusku nadále poskytovat materiál, na který mělo podle reparační úmluvy nárok. Toto sabotování fungujícího státu vyvolávalo v Německu hospodářskou krizi a vysokou nezaměstnanost. Francie se nakonec přiklonila na stranu Bizonie, tedy VB a USA a vznikla tak Trizonie. SSSR neopustil zabrané území, ale naopak ho včlenil do svého východního bloku a z východního Německa se stal „samostatný stát“ NDR na další desítky let. Definitivní vyhocení studené války a spadnutí Železné opony. V západních zónách Německa byla zoufale potřeba nová americká politika, která ve Spojených státech vznikala.⁵¹ Po návratu z konference z Moskvy, kde jednání opět kvůli ruské straně nebyla úspěšná, se Marshall přiklonil k návrhu na omezení dalšího šíření expanzního vlivu SSSR, tedy k *doktríně zadržování*.⁵² Na konferenci bylo zjevné, že Rusko nadále setrvává ve stejné vyděračské pozici, kdy si údajně po odmítnutí veškerých návrhů západních stran, neváhalo připomenout USA, že jim dluží slíbenou půjčku. Ale i USA byly negativně hodnoceny, za svou radikální změnu politiky, která v nepravou chvíli mohla Rusko zatvrdit. Marshall se nevzdal, prohlásil: „*Obnova Evropy je mnohem pomalejší, než jsme očekávali. Dezintegrační síly se stávají zjevnými. Pacient pomalu umírá, zatímco se lékaři rozvažují. Proto si myslím, že akce nemůže čekat na kompromis, který by byl výsledkem vyčerpání. Jakákoli možná akce řešící tyto naléhavé problémy musí být podniknuta bezodkladně.*“⁵³ A začal uskutečňovat vlastní plán na pomoc Evropě.⁵⁴ Generál Marshall byl do své funkce ministra zahraničí jmenován v roce 1947. Nahradil v úřadě ministra Byrnese, který se neshodl v mnoha názorech s prezidentem Trumanem. Marshall v prezidentovi vzbuzoval větší naděje na konstruktivní vedení ministerstva. Hned v počátcích nové

⁵¹ (Tamtéž, s. 227 - 269).

⁵² Kennan spoluautorem

⁵³ (Tamtéž, s. 276).

⁵⁴ (Tamtéž, s. 219 - 27).

funkce, nechal zřídit na úřadě sekci, Štáb pro politické plánování, která se zabývala pouze plánováním a operacemi. Na její vedení si přizval již dříve zmíněného Kennana, který měl výborné zkušenosti a znalosti o SSSR a projevoval se také jako dobrý analytik, taktik, který ale nebyl agresivním řečníkem, spíše uvážlivým odborníkem. Během své nepřítomnosti v důsledku konference v Moskvě, pověřil Marshall Kennana vypracováním analýzy situace v Evropě, po zapojení se USA do akce ve Středomoří. Kennan vše konzultoval s prvním náměstkem ministra D.Achesonem a W.L.Claytonem na jednání tří koordinační komise tří ministerstev a dospěli k názoru, že Evropa potřebuje mnohem více pomoci, než jen v zemích, jako bylo Řecko a Turecko. Na základě vypracovaných analýz memorand, bylo zkonstatováno, že Evropa potřebuje nutně obnovit svůj zahraniční obchod, je potřeba jí umožnit import do USA, aby mohla získávat finance na nákup potřebných surovin, jedině takto mohli získat valuty. Dále pak, že bude nutná úprava legislativy, aby Spojené státy mohly znovu poskytovat přímou finanční pomoc, prostřednictvím své vlády i v jiných zemích. Bylo poprvé řečeno, že vliv zahraniční ekonomiky a zahraničního obchodu se úzce dotýká také USA, které nyní budou poskytovat úvěry a půjčky ve formě materiální a peněžní, na obnovu a revitalizaci poškozených států, neboť nyní se k Evropě řadilo i Japonsko a Korea, ale jim by to vlastně také mělo pomoci v rozvoji, právě zahraničního obchodu. Potřebovali postupem času odbyt svého zboží, prostřednictvím reálného prodeje, ne jen prostřednictvím půjček a Evropa především byla strategickým exportním místem. V důsledku deficitu zahraničního obchodu USA vzrůstal přebytek prodejního zboží, nezaměstnanost, ceny se zvyšovaly.⁵⁵ Velmi podrobně se jednalo o zemích, které mají pomoc získat, předně se pak hovořilo o západní Evropě. Na základě všech předložených informací byl pro Marshalla vypracován projev, který přednesl v červnu roku 1947 na Harvardově univerzitě. V projevu byl kladen důraz na to, že situace se v Evropě stále nelepší, díky zdržování vhodných postupů (narážka, na SSSR) a že není možné ztrácet čas, protože evropská situace je zoufalá a to ohrožuje i ekonomiku USA. Bylo řečeno, že je důležité, aby země o svém osudu rozhodovaly společně, v rámci jednání o přijetí plánu, Spojené státy sice chtěli plán řídit, ale ne bez vědomí příjemců pomoci.

⁵⁵ TAJOVSKÝ, Ladislav. *Spojené státy na cestě k Marshallovu plánu*. 1. vyd. České Budějovice: Kopp, 2013. s. 73 - 95. ISBN 978-80-7232-456-9.

Apeloval na svědomí amerického lidu, které si možná důsledky války v Evropě díky velké vzdálenosti neumí představit. Plán plánu řešil nejen hmotnou pomoc, ale také přístupy k vzájemnému jednání o míru, politice a ideologiích, organizace, která bude plán zaštiťovat a hlavně podporu Kongresu na domácí půdě. Informace o plánu se brzy rozšířila do Evropy a země začaly urychleně jednat na podobě realizace. Organizace provádějící plán měla být po usnesení s VB Evropská hospodářská komise. Jednalo se mezi Francií, VB a USA o dalších krocích a je veřejným tajemstvím, že většina zainteresovaných osob, doufala v neúčast SSSR na tomto plánu pomoci. Sovětský svaz, se ale jednání v Paříži překvapivě zúčastnil. Jejich názor byl ovšem zamítavý, což Molotov nakonec završil demonstrativním opuštěním schůzky, před jejím koncem, k čemuž ho instruoval prostřednictvím telegramu sám Sovětský svaz. Ostatní státy litovaly a tušily, že s tímto jednáním budou pravděpodobně z programu plánu pomoci vyřazeny také ostatní státy východní Evropy, jako ČSR, Polsko a dalších, ale samotné vyřazení SSSR z programu bylo úlevné, neboť jejich reakce by pravděpodobně situaci opět dál komplikovaly a Kongres by neschválil Spojeným státům potřebné investice. Na přípravách plánu se od roku 1947 podílelo 16 členských zemí. Byl ustanoven Výbor pro evropskou hospodářskou spolupráci, ze kterého se později vyvinula Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci OEEC. Oficiálně byl plán přijat a schválen americkým Kongresem 3. dubna 1948 a naplňoval své poslání po další 4 roky.⁵⁶

2.2. REALIZACE

Na počátku dubna roku 1948 byl tedy Marshallův plán schválen, podepsán americkým prezidentem Trumanem a mohlo se přistoupit k jeho vlastní realizaci pomoci 16 členským státům. Amerika stanovila svou stěžejní pozici v záchraně a obnově Evropy. Splnila tak sen mnoha liberálů amerického Kongresu, kteří měli doposud pocit, že role Spojených států v poválečném jednání nebyla tak velká, jak by si představovali, vzhledem k tomu, jak významnou roli sehrála během války a i po válce.

⁵⁶ KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 283 - 329. ISBN 978-80-7380-185-4.

Přesto role možná významná byla, jen se nesetkali s takovým uznáním, jaké si představovali. Aby se něco takového nedělo znovu a nebylo zneužito jejich dobré vůle bezúčelně, byl pro tentokrát zřízen Úřad pro ekonomickou spolupráci, který dohlížel na správnou realizaci a průběh programu pomoci, včetně dodržování dohod v rámci zachování stanovených zájmů a potřeb USA. První návrhy na investice do Evropy byly příliš vysoké a USA je nemohly schválit. Nebylo také zcela jasné, kam by peníze skutečně putovali a jak by s nimi bylo naloženo. Návrh řešení situace v okupačních zónách Německa, také nebyl zcela hotov. A to byl jeden ze stěžejních bodů programu na obnovu, opětovné zapojení Německa do ekonomického sektoru. Návrat outsidera mezi plnohodnotné členy evropské spolupráce. Základem k růstu ekonomik zúčastněných zemí byla nutnost a podmínka programu hospodářská spolupráce. Především pak obchod, který měl být volný, bez jakýchkoliv bariér a vedl až ke vzniku celní unie. Bylo zakázáno obchodovat prostřednictvím dotací z USA s nečlenskými státy programu, speciálně ne se SSSR a jím okupovanými státy. Několik zemí, včetně Československa se na těchto černých obchodech podílelo, ČSR pak prostřednictvím exportu ocele.⁵⁷ Autorka si není jistá, zda pod dohledem SSSR nebo na vlastní riziko. Povinností zemí programu bylo hlásit, odkud mají v plánu nakupovat zboží, v případě zámořských objednávek se pak USA chtěli podílet 50 % na importu lodní dopravou, aby to pro ně bylo výhodné. Z jiných zámořských států musely být objednávky schváleny a určeno zda na ně mohou být užity finance podpory. Určitou výjimku tvořila Kanada a Argentina, které měly předností právo na obchod s Evropou, které bylo zřejmě ustanoveno ještě před realizací plánu.⁵⁸ Panovalo možné podezření, že by mohly být Spojené státy nařčeny z toho, že když je vše jejich plán a jejich finance jsou, to co zachraňuje Evropu, že také diktují podmínky, které nemusí vyhovovat všem zúčastněným. Aby tomu předešly, snažily se, aby si evropské státy samy rozhodovaly o svých potřebách prostřednictvím OEEC, již zmíněnou, nově vzniklou, Organizací pro evropskou hospodářskou spolupráci. Rada OEEC s Výkonným výborem, měly na starost veškerá rozhodnutí. Samozřejmě stále pod dohledem ECA, jejíž hlavou se stal

⁵⁷ (Tamtéž, s. 396).

⁵⁸ (Tamtéž, s. 396).

P.G.Hoffman a jeho zástupce H.Bruce, oba se plně zodpovídali prezidentu Trumanovi a byli povinni podávat výkazy o realizaci plánu. Jedním z vedlejších úmyslů Spojených států, bylo rušení nebo snižování celních tarifů v Evropě. Podporovaly tedy alespoň vznik celních unií, ale ty moc nedařily, pouze v Beneluxu byly reálné, ale tam vznikly již dříve z jejich vlastní iniciativy. Proto USA raději využívala obchodu s oblastmi, které byly ochotné hranice cla srážet na minimum, jako například Velká Británie, která kalkulovala, že tento oboustranný obchod bude přínosný i pro ni.⁵⁹ V roce 1949 byl přijat dodatek k zákonu o evropské spolupráci, který hovořil o evropské integraci a vizi budoucnosti vytvořit evropskou unii.⁶⁰ Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci a ECA zastávaly v programu vedoucí úlohu v oblasti ekonomické. Ale pak tady byla ještě část politicko-bezpečnostní, která si také předsevzala mnoho úkolů a tu zajišťovala nově vzniklá organizace Ústřední zpravodajská služba, tedy velmi známá CIA. Založit ji nechal sám prezident Truman a byla podřízená přímo jemu.⁶¹ Její vznik byl v době studené války nezbytný, neboť Sovětský svaz také založil svoji verzi informační služby, která fungovala na mezinárodní bázi, ale plnila funkci především kontrolní. Nazývala se Informbyro nebo Kominforma, nová verze Kominterny. Bylo potřeba mít svoji zpravodajskou službu, která mohla dohlížet na stále se rozšiřující komunistickou propagandu, která v letech 1947-48 byla stále agresivnější a nefungovala již jen ve formě ideologických útoků, kritiky kapitalismu apod. Nyní se jednalo o stávky, demonstrace, mobilizaci lidu v rámci revoluční předzvěsti. Především pak převrat v Československu v roce 1948, který byl již výše popsán, byl pro Spojené státy, ale i ostatní západní státy odstrašující. Z důvodů odhalení mnoha sovětských špionů na západní straně, bylo ujednáno, že CIA bude zplnomocněna také k provádění tajných akcí ve válce proti komunismu. Její nová odnož Úřad pro politickou koordinaci, OPC, fungovala „jako doplněk Marshallova plánu, umožňující funkce, které nelze plnit ani

⁵⁹ (Tamtéž, s. 397).

⁶⁰ (Tamtéž, s. 397).

⁶¹ (Tamtéž, s. 398).

prostřednictvím CIA, ani diplomatickými cestami.⁶² Organizace programu probíhala vcelku úspěšně, kdy Amerika mohla být zcela spokojená, že se, byť ji to ekonomicky silně zatížilo, stala opět součástí obchodního dění Evropy, které mohlo do budoucna přinést jen výhody. Zároveň byla tímto krokem po delší době útlumu schopna revitalizovat svoji politiku, angažovat Kongres a přesvědčit ho o souhlasu k tak obsáhlé pomoci. V rámci zúčastněné Evropy, měly k programu výhrady jen Velká Británie a Francie, které jako originální velmoci, mohly pociťovat jisté ohrožení a oslabení své moci Spojenými státy. Ale bez jejich finanční pomoci se neobešly a do budoucna toto spojení kvitovaly jako prospěšné a výhodné, obzvláště když se situace Východu a Západu neustále vyostřovala a Studená válka byla v již v plném proudu. Dotační balíky, tedy částky na podporu ERP, nebyly z USA uvolněny najednou, každá část přibližně na rok, byla schválena Kongresem a to z důvodu, že se jednou za dva roky obměňuje. Břímě odpovědnosti tedy nenesla jen jedna vláda a bylo to tak spravedlivé i z ohledu s nakládání s financemi podle aktuálních potřeb, které se měnily neustále. Bylo tak lépe zajištěno, že pomoci bude využito skutečně plnohodnotně. Hodnota celkových nákladů USA, do kterých jsou započítány jak veškeré výdaje na zajištění pomoci, včetně darů, půjček, zajištění zázemí samotné organizace, se u různých autorů liší, lze jen říci, že se jednalo o miliardy dolarů. Původní plán na výdaje na 4 roky činil okolo 18 miliard dolarů. Výše investic se, ale každý rok snižovala. Důvodem bylo postupné pomalé zlepšení situace v Evropě, na základě zahraničního obchodu a vyšší zaměstnanosti, se ekonomiky zemí vzpamatovávaly. Ale druhým důvodem byla nová korejská válka, mezi Severní a Jižní Koreou v letech 1950-53, do které se Spojené státy v rámci NATO zapojily. Investice bylo tedy v této době nutno odvádět především na armádní výdaje. I přesto byly USA schopny i nadále pokračovat i dotaci programu, který si předsevzaly. V roce 1951 vznikla nová Agentura pro vzájemnou bezpečnost, která nahradila ECA. Ta měla pod velením A.Harrimana, na starost dokončení programu podle původního plánu v oblastech ekonomické a rozvojové pomoci a k nim přidala ještě oblast vojenskou, která spadala pod velení ministerstva obrany.⁶³ V roce 1952 byl program

⁶² (Tamtéž, s. 398).

⁶³ (Tamtéž, s. 403).

obnovy oficiálně ukončen a výsledky byly ohromující, všechny zúčastněné země vykazovaly předválečnou úroveň ekonomiky, což bylo jedním z hlavních cílů Marshallova plánu. První část podpory se zaměřovala především na ekonomickou podporu a zajištění, druhá pak na zabezpečení a politickou stabilitu. Ve Francii a Itálii hrozilo převzetí moci levicovými stranami a zde se USA snažily i vměšovat do politiky států, aby podpořily demokracii. Zmíníme-li zboží dovážené do Evropy ze zámoří, pro osobní potřebu obyvatelstva, ale i pro nový rozvoj průmyslu, zemědělství, pak nejčastěji to byly potraviny, polotovary, krmiva, suroviny, umělá hnojiva, stroje, uhlí a pohonné hmoty.⁶⁴ Je nutno zmínit, že tento dovoz mnoha surovin nebyl ovlivněn jen dopady a důsledky druhé světové války, ale také aktuálními dopady války studené, kdy sovětský blok, který zabíral východní území Evropy, blokoval strategická místa těžby a průmyslu. Na základě neustále se zhoršujících vztahů Východu a Západu byl vydán zákaz jakýchkoliv ekonomických vztahů, vzešlý z obou stran. Vynaložené finance na obnovu Evropy tak mohly být několikanásobně nižší, nemluvě o zmenšení zón zahraničního obchodu, které snižovalo zisky všem angažovaným na mnoho let.⁶⁵ Spojené státy americké hleděly podporovat efektivitu obnovení evropského obchodu tedy ještě více, aby byl, co nejširší i dobách omezení. „*Ve většině zemí k tomu patřila obnova energetických zdrojů (elektrárny vodní i uhelné, s příslušnými rozvody), obnova uhelných dolů i těžby důležitých nerostů, ocelárny a strojírenské závody a infrastruktura. Novinkou bylo, že jejich výstavba byla částečně koordinována z hlediska účelnosti a efektivit s ohledem na celoevropské, západní, využití, přinejmenším v sousedních státech, které se mnohdy společně na jejich výstavbě podílely. Velký podíl investic Marshallova plánu bylo vidět především na výstavbě celých bytových bloků v řadě válkou zničených měst, zvláště v Německu, Nizozemsku, Velké Británii a Rakousku.*“⁶⁶ Rakousko byla jediná výjimka, kdy se pomoc z programu mohla dostat i do správy SSSR, které východ Rakouska, včetně hlavního města Vídně, okupovalo. Vídeň byla stejně, jako Berlín rozdělena na 4 okupační zóny, s tím faktem, že přímo

⁶⁴ (Tamtéž, s. 405).

⁶⁵ (Tamtéž, s. 406).

⁶⁶ (Tamtéž, s. 407).

uprostřed existovala jakási mezinárodní zóna, kterou spravovaly všechny sektory. Letiště bylo ve východní zóně a smělo být používáno i západní částí, ale pod kontrolou Rusů.⁶⁷ Proto se přísně hlídalo, aby se v dodávkách jednalo pouze o nutné zboží jako potraviny a rekonstrukci továren a větší investice se prováděla pouze na západním území a pod dohledem ECA.⁶⁸ Jedním z úkolů programu také bylo, co nejrychleji zajistit směnitelnost měn a platby v dolarech. V roce 1950 vznikla Evropská platební unie, pro lepší zahraniční obchod, kdy si země byly schopny poskytovat krátkodobé půjčky. Prostředky na krytí úvěrů byly z ERP. Mohly být použity jen z důvodů využití na obnovu a rozvoj dané země. Současně s EPU vznikalo také Evropské sdružení uhlí a ocele, ESUO jejíž vznik je spojen s J.Monnetem. Byl stále zvyšován tlak na zapojení Západního Německa do jak ekonomické spolupráce tak již i výstavby evropské armády. Francie, která v tomto ohledu byla nejvíce zainteresovaná, už z důvodu přímého sousedství a spolupráce na uhelno ocelářském průmyslu. Monnet tedy vše konzultoval s kancléřem Spolkové republiky Německo K. Adenauem, který byl nabídkou na spolupráci velmi potěšen. Aby předešli opakování konfliktů, které byly aktuální za druhé světové války, ohrožení Francie Německem, rozhodly, že vedoucí orgán společenství nebude pocházet ani z jedné země. Tento návrh byl Monnetem představen R.Schumanovi⁶⁹, který ho ihned přijal a byl vydán pod názvem *Schumanův plán*. Do společenství se zapojily vedle Francie a Německa, Itálie a země Beneluxu. Nejvyšší orgán byl ustanoven jako Vysoký úřad, Společné shromáždění a Zvláštní rada ministrů. Oficiálně vzniklo ESUO v roce 1951, podpisem smlouvy všech 6 států.⁷⁰ Plán již plnil i svou integrační funkci. Souběžně s ESUO vznikla také smlouva o Evropském obranném

⁶⁷ BAILEY, Thomas A. *The Marshall Plan Sumer: An Eyewitness Report on Europe and the Russians in 1947*. Stanford: Hoover Inst. Pr., 1977. 7, 149 s.

⁶⁸ KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 412. ISBN 978-80-7380-185-4.

⁶⁹ Robert Schuman, francouzský politik, ministerský předseda, ministr zahraničí atd., spolu s Jeanem Monnetem je považován za zakladatele Evropské unie

⁷⁰ GERBERT, In: KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 414. ISBN 978-80-7380-185-4.

společenství, kterou zastupovaly stejné země jako ESUO, plus VB, která nechtěl být součástí ESUO, ale zde se přidružila. Všeobecně organizace a smlouvy zaštiťující nový okruh zájmů v té době hojně vznikaly a dokazovaly tak, že důraz na evropskou spolupráci, který byl jedním z hlavních bodů, byl úspěšně naplněn, i přes nevýhodnou situaci v době Studené války. Tento vývoj a tendence sdružování zemí, které pochopily, že takováto společenství je mohou ochránit i na poli demokracie, že se nemusí jednat jen totalitní režimy, jedná-li se o sdružení více zemí, již nemohl být zastaven. Marshallův plán dokázal své hodnoty, když zvládl potlačit expanzi komunismu do západní Evropy, ve státech jako byla Francie a Itálie, pomohl naopak vládám zemí k demokracii a svobodě volby s kým svoji budoucnost spojí. Vždyť právě tyto země jsou hlavními představiteli ESUO, která otvírala cestu k Evropské unii. Na závěr je potřeba uvést fakt, že poslední rok Marshallova plánu, byl dokončen pod dohledem Agentury pro vzájemnou bezpečnost, která nahradila dosavadní vedení ECA. Tato agentura sdružovala všechny oblasti zájmu programu plánu v jednu a dovedla ho v pořádku do konce, přestože vedení se vystříдалo.⁷¹

2.3. PŘÍMÉ DŮSLEDKY

O důsledcích Marshallova plánu, lze hovořit jen v přímé souvislosti s již zmíněnými fakty v oblasti vzniku a realizace. Důsledky plánu přímo zahrnuje jeho program, který byl téměř stoprocentně splněn. V tomto ohledu již většina z nich byla zmíněna během předchozích podkapitol, autorka uvede tedy stručnou rekapitulaci těch, které se jí po prostudování materiálů zdají nejpodstatnějším přínosem.

Evropa a další zúčastněné země, se po roce 1945 začaly vzpamatovávat z hrůz druhé světové války, která byla pro mnohé zcela likvidační, ať již z pohledu ztrát na lidských životech nebo ztrát hmotných, ekonomických a územních. Většina evropských

⁷¹ KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 438. ISBN 978-80-7380-185-4.

zemí postupovala při své rekonvalescenci velmi pomalu nebo zcela neúspěšně. Velká Británie projevila velkou ochotu a snahu situaci v Evropě zlepšit, když ohrožené země podporovala svým programem UNRRA. Bohužel, ale škody byly tak dalekosáhlé, že bylo nezbytné o pomoc požádat jednu z velmocí a volba jasně padla na Spojené státy americké. USA žádost o pomoc přijaly, zvážily a na základě analýz uznaly, že je jejich pomoc nezbytná a také nutná pro ně samotné z hlediska strategické úlohy Evropy v zahraničním obchodě a rozmachu komunistické politiky. V roce 1948 byl Marshallův plán oficiálně vyhlášen. Jeho realizaci předcházela dlouhodobá vyjednávání, jak na straně USA, tak na poli mezinárodním. Angažovanost na takovémto projektu pomoci do současné doby nebyla v Americe podporována. Na základě Trumanovy doktríny a návrhu Marshallova plánu, se ale politika USA začala měnit. Z postupně se izolující na otevřenou a ochotnou se zapojit do evropského dění. Liberálové a demokraté v americkém kongresu, kteří obvykle nenacházeli shodný pohled na předložené návrhy, se nyní nad přijetím Marshallova plánu plně shodli a návrh přijali. Bylo to překvapení pro samotnou Ameriku a označili tento okamžik za jeden z velkých kroků v dějinách politiky USA. Za jeden z prvních důsledků Marshallova plánu, lze tedy považovat, že USA byla ochotna změnit svou dosavadní politiku, která se od války o evropské dění příliš nezajímala.

Dalším důsledkem nebo dopadem v souvislosti s vyhlášením Marshallova plánu bylo, že v rámci jednání a konferencí na jeho přípravu, se z účasti na něm vyloučil Sovětský svaz. Původním plánem USA nebylo zcela zamýšleno, že SSSR bude do této formy evropské pomoci zapojen. V případě jeho začlenění do seznamu ohrožených zemí, bylo dost pravděpodobné, že návrh v americkém Kongresu nebude schválen a jednání o pomoci se prodlouží. Po vyhlášení plánu se ale informace o něm brzy rozšířila a SSSR projevil zájem o místo v jednáních ohledně budoucího průběhu realizace. Bylo očekáváno, že Sovětský svaz bude mít ohledně pomoci Evropě výhrady a námítky a bude jednání prodlužovat. Tak tomu bylo doposud, ohledně jakýchkoliv jednání a kroků, které chtěli velmoci, jako USA, Velká Británie a Francie podnikat při řešení poválečné situace. SSSR porušoval smlouvy a úmluvy sepsány bezprostředně po válce na Jaltě a v Postupimi. Odmítal nadále uvolnit okupovaná území, která obsadil v rámci jejich osvobození před německou armádou na konci války. Především pak se jednalo o Německo. I to byl jeden z důvodů, proč se situace v Evropě z hospodářského,

ekonomického a sociálního pohledu nelepšila a proč byla ekonomicky vysílená Británie nucena oslovit USA s žádostí o pomoc. Všeobecně se tedy doufalo, že plán bude moct být uskutečněn bez nich. Nikdo ale nepředpokládal, že SSSR v konečné fázi, zareaguje až tak odmítavě a negativně. Průběžně postoj Stalina vypadal nakloněn plánu a svolení k účasti na něm mohly získat i státy ve sféře jeho vlivu, jako bylo například Československo. Marshallův plán byl ale nakonec označen jako kapitalistická snaha o rozdělení Evropy a ohrožení Sovětského svazu, se snahou o přímé zasahování USA do evropských politik. Po jeho rozhodnutí odmítnout americkou pomoc se jeho úsudku musely podřídít i ostatní východní země. Tímto důsledkem se tak Evropa rozdělila definitivně na Východ a Západ a studená válka mezi USA a SSSR byla zahájena v plném rozsahu na desítky let.

V souvislosti se Sovětským svazem, lze uvést další důsledek Marshallova plánu, jímž bylo potlačení a přemožení komunistického vlivu a jeho propagandy na území Západu. To bylo vedle obnovy Evropy jedním z jeho hlavních cílů. Po válce byla vidina komunismu velmi lákavá i pro západní a středoevropské země. Původní myšlenka působila velmi idylicky. Demokratické státy se přikláněly ke spolupráci s komunisty na budování nových vlád a oceňovaly ochranu SSSR, která jim pomohla od krutého nepřítele. K této myšlence se přikláněl i Beneš a Masaryk. Ze západních zemí pak měl komunismus silné zastoupení ve Francii nebo Itálii. Ze spolupráce se ale brzy stal tvrdý boj o moc, vrcholící v občanské války, zabírání území, jak tomu bylo v Řecku a Turecku, převraty vlád, v Československu. Nastolování totalitního komunistického režimu a plné začleňování do sféry Sovětského bloku. Toto jednání západní mocnosti vyděsilo a zatvrdilo ještě více v antikomunistickém přesvědčení. Zastavení další expanze komunismu bylo jedním z podmínek schválení Marshallova plánu Kongresem. USA se zapojily do ekonomicky i vojensky do akcí v Řecku a Turecku, kde nahradily Velkou Británii. Prostřednictvím plánu podporovaly pravicové strany. Byla zřízena CIA, Ústřední zpravodajská služba, která měla monitorovat jednání SSSR a později odnož Úřad pro politickou koordinaci OPC, která měla za úkol tajné operace. Boj západních a východní agentů byl sice teprve na počátku své cesty, ale USA prostřednictvím Marshallova plánu dokázali potlačit expanzi komunismu v západním světě. Součástí jeho realizace bylo také zajistit bezpečnost Evropy. Souběžně s realizací ERP, European Recovery Program, tedy s Marshallova plánu, začala Korejská válka, na

kteřé se USA podílely podporou Jižní Koree. V té době vznikla Severoatlantická aliance, NATO, vojenský pakt, který sloužil na ochranu Evropy a Západoevropská obranná organizace.

Postupem času byly zcela zakázány zahraniční obchody se Sovětským blokem. Zahraniční obchod jako takový, byl dalším z důvodů, proč byly Spojené státy ochotny se na plánu obnovy podílet. Evropa byla zdevastovaná, chyběly prostředky na vlastní potřeby, natož na obnovu zahraničního obchodu, nebylo za co nakupovat valuty. Továrny byly zničené nebo rozebrané a odvezené v rámci reparací, tudíž i výrobní průmysl stagnoval. USA ale vyráběly dál odbytné zboží. Nyní mu chyběl velký spojenec na trhu odběratelů, tudíž i jeho ekonomika stagnovala nebo se dostávala do recese. Zvyšovala se nezaměstnanost v důsledku uzavření továren a firem, které zničil přebytek vlastního zboží. Podpořit obnovu Evropy a zajistit její schopnost návratu k funkčnímu pravidelnému zahraničnímu obchodu byla cesta pro obě strany. Mezi další důsledky plánu, lze tedy zařadit nový zahraniční obchod. Který byl samozřejmě podporován v rámci výhod plynoucích pro USA. Evropské země musely mít zahraniční obchody schválené organizačním vedením ERP, na zámořských obchodech musela mít Amerika nutně podíl. Zahraniční obchod bylo nutné podporovat i z důvodů, že mnoho surovin, dříve běžně dostupných v Evropě, nyní náleželo Východnímu bloku a bylo potřeba nalézt jiné zdroje. Obnova se tímto řešením prodražila, ale fungovala úspěšně.

Pomineme-li základní potravinovou pomoc, oblečení, finance pro ekonomiku vlád, jednalo se při obnově Evropy především o důležité zajištění a vybudování nového obydlí pro obyvatelstvo, výstavbou a opravami továren, elektráren a vodáren. Revitalizace železniční a lodní dopravy, které byly nezbytně nutné pro zlepšení zahraničního obchodu. Bylo stanoveno, že Evropa prostřednictvím programu musí dosáhnout předválečných statistik a to se splnilo již po prvních dvou letech programu. Důsledkem tohoto faktu byla nejen obnovená pozice Evropy, ale především to, že díky plánu se podařilo podpořit vzájemnou spolupráci mezi zeměmi samotnými. Spojené státy již v počátcích kladly důraz na to, aby si země, byť pod jejich přísným dohledem, samy rozdělovaly prostředky podle potřeb a naučily se spolu opět komunikovat a v případě Německa si i opět důvěřovat. Začlenění Německa, nyní tedy alespoň západního, zpět do evropského dění, bylo stěžejním bodem ERP. Pokud by se toto nepodařilo, byl by efekt pomoci ve finále nulový nebo minimální. Byla to Francie, kdo

se nakonec odhodlal dát Německu šanci a nabídl mu společnou koalici v oblasti průmyslu. Tímto se jedním důsledkem stává znovuzrození Německa a druhým počínající evropská integrace, která sebou v průběhu let přinesla vznik mnoha organizací, které postupně řídily ERP, nebo vznikaly v souvislosti s ním a vedly až ke vzniku Evropské unie. Organizace a sdružení byly již zmíněny v předchozích podkapitolách, ale jmenujme za všechny alespoň OSN, EHK, které vznikly již dříve, ECA, MSA, CIA, OPC, CEEC, NATO, OEEC, které byly přímými důsledky a plody Marshallova plánu na obnovu Evropy.⁷²

⁷² KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 394 - 418. ISBN 978-80-7380-185-4.

3 HOSPODÁŘSKÁ KOMPETICE V PRVNÍCH LETECH STUDENÉ VÁLKY

3.1. OEEC

Před popsáním vzniku a náplně práce Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci, je podle autorky důležitá historie souvislostí, které k jejímu vzniku vedli, respektive které jí předcházeli. V roce 1947 probíhaly jednání a přípravy o budoucím vzniku zákona Marshallova plánu. Všechny země, které zareagovaly na Marshallovu výzvu a nabídku pomoci Spojených států se těchto jednání zúčastnily. Jmenovitě to byly Francie, Velká Británie, Nizozemsko, Řecko, Rakousko, Portugalsko, Švýcarsko, Island, Belgie, Lucembursko, Dánsko, Norsko, Turecko, Irsko, Švédsko. Německo v té době ještě stále netvořilo samostatný stát, k tomu došlo až o dva roky později, kdy došlo k rozdělení na dva samostatné státy Spolkovou republiku Německo na Západě a Německou demokratickou republiku na Východě. Zájmy Německa západního tedy do té doby zastupovala Francie, VB a USA, neboť právě tyto mocnosti spravovaly jeho okupační zóny. Dle návrhů jednání ministrů zahraničí na konferenci v roce 1947 vznikl prozatímní Výbor pro evropskou hospodářskou spolupráci, CEEC. Všechny státy v něm měly své zastoupení a byl podporován mnoha podvýbory, které lépe organizovaly strukturu jeho poslání. Z podvýborů byly pak důležité ty technické, které tvořil výbor pro potraviny a zemědělství, výbor pro pohonné hmoty a energie, výbor pro železo a ocel a výbor pro otázky dopravy.⁷³ Řízením byl pak pověřen výbor Výkonný. Spojené státy americké tímto výborem chtěli v zemích Evropy vzbudit potřebu sdružovat se, vyvolat pocit, že spolupráce je nejlepší cesta. Podporovaly projekt celní unie Beneluxu, jehož myšlenka vznikla již v roce 1944 a zastupoval vlády Belgie, Nizozemska a Lucemburska, které úzce spolupracovaly.⁷⁴ Ministři na konferenci vytyčili jasné směry,

⁷³ KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 319. ISBN 978-80-7380-185-4.

⁷⁴ (Tamtéž, s.319).

kterými se nyní měly členské vlády urychleně zabývat. Bylo důležité sepsat a vyhodnotit, které suroviny a materiály budou při realizaci Marshallova plánu nejvíc potřebné. Na základě potřeby analýzy těchto informací, byly státům rozdány přímo dotazníky, aby byl známý a porovnány stejné konkrétní údaje u všech. Tento směr pracoval se členy CEEC v rámci jejich zemí a národů, ale druhý směr již byl charakteru nadnárodního. Země měly společně vypracovat návrh rozpočtu ERP na plánované čtyři roky podpory.⁷⁵ Spojené státy nebyly se spoluprací respektive nespouprací výboru členských států spokojeny. Americký ministr zahraničí W.Lovett kritizoval chování Evropanů, s tím, že přeci jim je jedná o pomoc a urychlení procesu a stanovil pravidla, kterých se měly při projednávání a vykazování potřeb držet. Zkrácená verze: „*Růst produkce potravin a zemědělství musel být zpracován tak, aby zahrnoval celoevropský pohled všech 16 zemí...státy si měly, poskytnou informace, aby si mohly poskytovat zboží navzájem...měly zpracovat své finanční a měnové plány tak, aby předešly původním nedostatkům a stabilizovaly tak své postavení na evropském trhu...státy měly dbát na spravedlivé rozdělení potřebné pomoci a zamezit obchodu na černém trhu...měla být upravena nebo přímo zrušena cla, pro usnadnění obchodu...a představa spolupráce, kterou jim USA nabídly, jim měla sloužit jako vzor do budoucnosti, aby nebyli závislí na další pomoci.*“⁷⁶ První návrh předal Výbor pro evropskou hospodářskou spolupráci USA přibližně po měsíci dohadů a výpočtů a činil 29 miliard dolarů. W.Clayton za Ameriku návrh prostudoval a shledal velmi kriticky a nereálně a nebyl přijat. Stále se lišící názory členských zemí CEEC na společnou politiku byly velmi znatelné a požadovaná částka na obnovu Evropy se pak na úkor vzájemných rozporů navyšovala.⁷⁷ Především pak Velká Británie a Francie byli ti, kdo situaci neulehčoval. Spojené státy přistupovaly i k formám předesílání, že na základě

⁷⁵ BEUGEL, E.H. In: KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 320. ISBN 978-80-7380-185-4.

⁷⁶ FRUS, In: KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 321. ISBN 978-80-7380-185-4.

⁷⁷ KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 322. ISBN 978-80-7380-185-4.

nespolupráce a neshody by mohl být Marshallův plán odsunut na později nebo neuskutečněn vůbec. Ale ani tyto výhrůžky nebyly co platné. Velká Británie byla ze svého pohledu celkově oslabena, když se vyčerpala ve snaze zachránit Evropu svými silami a když se defakto musela snížit k žádosti o pomoc Spojených států. Cítila se nyní ohrožena ve své pozici velmoci západní Evropy. Byla si vědoma, že pomoc USA je nezbytná, ale nehodlala situaci ulehčit a snažila se svými reakcemi v rámci CEEC získat strategickou a silnou pozici na evropském trhu. Nejvíce byla proti návrhům zrušení cel a celní unii jako měl například již zmíněný Benelux. Její přístup na takové řešení by ji tak zařadil mezi ostatní a nevynikala by. Vždy silná libra by ztratila svou hodnotu. Odmítala myšlenku integrace, kterou se Američané snažili v rámci CEEC a Marshallova plánu nabídnout. Nutno podotknout, že Velká Británie byla skutečnou velmocí s mnoha koloniemi, která z historického pohledu sehrála jednu z nejvýznamnějších rolí v Evropě. Autorka soudí, že díky své ostrovní izolovanosti byla vždy trochu jiným světem, svým světem s jiným chápáním jednání a pravidel Evropy. Měly na svou hrdost nárok. Francie naopak souhlasila s celní unií a podporovala tuto myšlenku. Viděla v ní budoucnost zahraničního obchodu, stejně jako Spojené státy. Prostřednictvím zahraničního obchodu by získala více odběratelů svého průmyslu v oblasti kovů. Francie se stále obávala Německa, přestože bylo poraženo a rozděleno, stále v něm viděla možnost hrozby napadení. Ale své obavy dokázala transformovat do návrhů, které začleňovaly Německo do jejich společného obchodování a podnikání. Francie, USA a CEEC by tak nad ním mohly mít lepší dohled a kontrolu. Nehledě na fakt, že si uvědomovala stejně jako ostatní státy a Američané, že bez Německa nelze realizovat žádné plány a návrhy, na to bylo moc důležitým, strategickým bodem, panovaly obavy na jeho případné celé ovlivnění Sovětským svazem. Ale hlavně mělo bohaté zdroje uhlí a dalších surovin. V oblasti Porúří především a Francie žádala, aby tato hraniční oblast byla pod správou Mezinárodního úřadu.⁷⁸ Výkonný výbor CEEC se znovu sešel se zástupci USA, Claytonem a Kennanem, kteří jim sdělili zamítavé usnesení na původní návrh rozpočtu, doporučili lepší spolupráci a dodržování

⁷⁸ REVUE POLITIKA. *Příběh evropské integrace*. [online] © Centrum pro studium demokracie a kultury 2009-2015 [cit. 2015-02-15]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/527/pribeh-evropske-integrace>

doporučených podmínek v dalším návrhu. Výbor se o měsíc později shodl na částce 22 miliard dolarů. Tato částka byla již pro Spojené státy přijatelná za podmínky, že 3 miliardy dolarů získá prostřednictvím úvěrů od Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj.⁷⁹ V původních plánech se počítalo s tím, že finální částka by neměla přesáhnout 20 miliard dolarů, tak aby to pro Ameriku bylo snesitelné, s ohledem na její domácí ekonomiku a standardy. Poslední návrh rozpočtu z Evropy byl tedy shledáván pozitivně a opět rozpoutal zprávy kladného hodnocení nutnosti této pomoci. Jednou z nejvýznamnějších postav období plánování byl ministr obchodu A.Harriman, který reprezentoval Výbor pro zahraniční pomoc, který sdružoval osobnosti soukromého sektoru, který byl velmi důležitý v oblasti plánování financování Marshallova plánu, stejně jako vládní se mohl na rozhodování podílet. Dle Harrimana výbor soudil, že: *„USA mají životní zájem - humanitární, ekonomický, strategický a politický – na pomoci Evropě dosáhnout hospodářské obnovy. Tato skupina poradců se shodla na tom, že existuje zásadní nerovnováha mezi evropskou a americkou ekonomikou. Naším cílem by mělo být vytvořit takové podmínky, aby export z této země byl přibližně vyrovnán stejným tokem služeb a materiálů, základních pro naši ekonomiku.“*⁸⁰ Tento soukromý sektor navrhl rozdělení pomoci po letech, tak aby byla rovnoměrně smysluplně přidělena a její slovo mělo v konečném jednání velký vliv. V dalších měsících bylo jednání o Marshallovu plánu pozdrženo volbami ve Spojených státech. Karel Krátký se domnívá, že právě tvrdší a evropsky orientovaná politika a podpora Marshallova plánu, zajistily Trumanovy potvrzení jeho prezidentského úřadu a vítězství demokratů. Po volbách si získal plán obnovy Evropy ještě větší popularitu.⁸¹ Senátor Vandenberg z opoziční strany republikánů, pronesl projev podporující Marshallův plán. Jak již bylo zmíněno dříve, politika USA se měnila nejen z pohledu zahraničí, ale i z jejich vnitřního, kdy skutečně i zde docházelo k politické spolupráci a kooperaci. Na

⁷⁹ BROWN. In: KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 321. ISBN 978-80-7380-185-4.

⁸⁰ PRICE In: KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 323. ISBN 978-80-7380-185-4.

⁸¹ (Tamtéž, s. 326).

základě několika připomínek v projevu Vanderberga, bylo upozorněno na nedořešenou otázku vedení a řízení ERP a jejího vedoucího orgánu, za který byla ustanovena Administrativa pro hospodářskou spolupráci, ECA. Byl to čistě americký orgán, který měl plnit dozorčí funkci nad správným průběhem ERP. Jejím hlavním velitelem byl prezident Truman a ministerstvo zahraničí. V každé zemi žádající podporu programem, měla být kancelář Administrativy s odpovědným personálem. V její práci ji měla doplňovat Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci, OEEC, která vznikla v roce 1948 a nahradila nebo spíše přejala dosavadní Výbor pro evropskou hospodářskou spolupráci CEEC.⁸² Jejím řídicím orgánem byla Rada OEEC, složená stejně jako dříve ze všech zástupců členských zemí. Její vedení zastřešovala Velká Británie, která tím získávala svou strategičtější úlohu v evropském jednání. OEEC byla autorem podkladů o Marshallově plánu v Evropě.⁸³ Povinností členských států OEEC bylo především spolupracovat mezi sebou, stejně jako v dobách plánování ERP, nyní již po čas jeho přímé realizace. Jak bylo zmíněno dříve podle pravidel zahraničního obchodu v rámci ERP, členské země nesměly obchodovat se zeměmi Sovětského bloku, aby tak nedocházelo k jeho podpoře, podpoře komunismu a plýtvání valut. Země měly především navazovat obchodní styky v rámci OEEC, zjistit čím si mohou být navzájem prospěšní. Jednak to podporovalo snadnější, rychlejší a především levnější obchod, než náročný zámořský dovoz a USA tím stále vznikala naděje na integraci Evropy. Pokud se jednalo o obchod zámořský, Spojené státy měly výhradní právo na polovinu dovozu lodní dopravou a sjednaly výhodné obchodní podmínky také s Argentinou a Kanadou. Měly právo obchody kontrolovat a zamítat, zdály se jim podmínky nevýhodné. Organizace si sama stanovila za úkol: „dosáhnout zdravé evropské ekonomiky hospodářskou spolupráci jejich členů. Bezprostředním úkolem organizace bude zajistit úspěch programu evropské obnovy ve shodě se závazky v první části této úmluvy.“⁸⁴

⁸² JANKŮ, Martin a JANKŮ, Linda. *Politické a právní základy evropských integračních seskupení*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010. xix, s. 12 – 15. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-323-3.

⁸³ KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 327. ISBN 978-80-7380-185-4.

⁸⁴ (Tamtéž, s. 396).

V čele OEEC zasedl předseda Paul Henri Spaak. Američany byla zdůrazňována určitá svoboda OEEC v jeho jednání, přestože na vše dohlíželi, snažily se, aby za sebe Evropané byly ve svých rozhodnutích zodpovědní sami. Na jednu stranu je tak podporovali v nezávislosti a na druhou se jistily pro případ, že by realizace pomoci nedopadla podle představ Evropy. Jak již bylo zmíněno v souvislosti s Velkou Británií, OEEC vynakládala velkou snahu na snížení celních tarifů nebo jejich úplné zrušení. V západní Evropě a USA jediným významným platidlem byl dolar a zlato, evropské měny byly takzvaně měkké. Každý stát si udržoval určité rezervy, ale ne všichni byly stejně obchodně úspěšní. Z otevření hranic a vytvoření celní unie měly obavy v tom ohledu, že by tak rychle mohlo dojít vyčerpání jejich rezerv a následovnému opětovnému zhroucení ekonomiky. Bylo nezbytné poskytnout Evropě vyrovnané dolarové účty a nadále usilovat o její dynamičtější ekonomiku, která by vedla k integraci.⁸⁵ Významným krokem tímto směrem byla Evropská platební unie, která vznikla v roce 1950 na popud ECA a OEEC. *Úkolem UPU bylo zajistit zúčtování přeplatků a deficitů na kontech jednotlivých zemí, které by se vzájemně porovnávaly a měsíčně vyrovnávaly, takže nebylo nutné okamžitě při jejich vzniku omezovat vzájemný obchod, ale naopak jej usnadnit a rozšířit.*⁸⁶ Dalším bonusem této unie byla také možnost krátkodobých úvěrů a možnost ovlivňování inflace, která měla být dlouhodobě nízká. Přičemž náklady byly kryty ze zdrojů ERP. Dalším důležitým krokem pro budoucí podobu evropské spolupráce, byl inspirativní vznik Evropského sdružení uhlí a oceli, ESUO. Jejímž autorem byl J.Monnet, francouzský diplomat a ekonom, jehož práce si vážily i ve Spojených státech, především pak Calyton, Harriman Marshall i Truman viděli v jeho návrzích mnoho společného s jejich vizí. Ale mnohdy se mylně přisuzuje R.Schumanovi, který ovšem tuto převratnou myšlenku jen mistrně prezentoval.⁸⁷ Francie se konečně dočkala své dlouho očekávané a vymíňované průmyslové

⁸⁵ (Tamtéž, s. 411).

⁸⁶ MONNET, J. In: KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 411. ISBN 978-80-7380-185-4.

⁸⁷ MONNET, J. In: KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 412. ISBN 978-80-7380-185-4.

spolupráce, s nyní již s nově vzniklou západní Spolkovou republikou Německo a zcela otevřeně tak demonstrovala hlavní myšlenky Marshallova plánu a OEEC. Především pak začlenění Německa do evropského dění, do evropského obchodu. Obnovu obou ekonomik. Otevřené hranice v rámci zahraničního obchodu a ideu integrace.

3.2. RVHP

Souběžně s realizací Marshallova plánu a formováním Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci, i v Sovětském svazu a jeho východním bloku, probíhala snaha o vzájemnou spolupráci začleněných států. Založení Rady vzájemné hospodářské pomoci, přímo navazovalo na nepřijetí Marshallova plánu. Jedním ze států, které se podílely na iniciaci vzniku RVHP, bylo také Československo. To, se po druhé světové válce, vzpamatovalo poměrně rychle z válečných škod a bylo schopné brzy pokračovat ve svém výrobním průmyslu. Hlavní konkurent Německo, bylo zničeno válkou a jeho obnova byla odborníky prognózována na delší období. ČSR apelovalo na vlády sousedních východních zemí, aby se spolupodílely na rozvoji spolupráce vzájemného zahraničního obchodu. Země na jednu stranu souhlasily a Československu nechávaly roly hlavního aktéra této myšlenky, kterého budou ochotni následovat. Na druhou stranu panovaly pochyby, zda tuto roli bude skutečně schopno ustát a být plnohodnotným konkurentem dříve tak mocného Německa. Oslovené státy ale přes svou zjevnou orientaci na Sovětský svaz a přednostním požadavkem na spolupráci v rámci jeho obchodní zóny, neměly nikdy v úmyslu přerušit zahraniční obchod mezi Východem a Západem. Naopak návrhy nové etapy zahraničního obchodu do svých plánů zahrnovaly i Spojené státy. Bohužel ekonomiky východních států nebyly ještě připraveny na nákladný dovoz potřebných surovin strojího průmyslu ze zahraničí, především pak Západu, kterým by inovovaly svůj vlastní výrobní průmysl, orientovaný na rozvoj mezinárodního obchodu. Zboží, kterým byly schopny na mezinárodním trhu disponovat i bez inovace průmyslu, zase nebylo možné na trhu udat, odběratelé ho

odmítali pro vysokou cenu a možná i kvalitu.⁸⁸ Československo ve svých plánech nepočítalo s tím, že se zahraniční obchod v poválečných letech bude měnit velmi rychle a důležité bude mít dostatek zlatých a devizových zásob, které byly v krizi velmi rychle vyčerpány. Jeho ekonomika byla dva roky po válce dotována UNRRA, tato pomoc v roce 1947 skončila a s tím právě i dovoz potřebných materiálů a surovin ze západních zemí. Světový trh ovlivnily i změny klimatických podmínek, které s sebou přinesly velká sucha a s ním další navyšování cen, jak již bylo zmíněno dříve. Československo nepropadalo panice, ale pomalu se začalo dostávat do krize, která vyžadovala rychlé řešení v oblasti zahraničního obchodu. Mezi návrhy řešení patřily strukturální přestavba ekonomiky, podpora vývozu produktů, které měly alespoň ještě nějakou šanci, zaměření se jen na těžký průmysl, který byl všeobecně výnosnější nebo a tento návrh byl hojně zvažován, změna orientace v zahraničním obchodě více na východní země. Pravice i levice tušila, že v tomto sektoru může prosperovat a nahrazovat předválečný průmysl Německa, ale pravice se nechtěla zaměřit pouze na jednostranný obchod, stále zastávala myšlenku celosvětového obchodu. I toto jednání možná reprezentovala vize prezidenta Beneše být spojnicí a mostem mezi Východem a Západem, který nebude zcela příkloněn ani na jednu stranu.⁸⁹ Obě vládnoucí strany se shodly na nutnosti získat pro Československo půjčku, nejlépe z USA. Možnosti půjček a úvěrů z USA a Velké Británie fungovaly od konce války, mnoho zemí těchto krátkodobých možností pomoci využívala alespoň na pokrytí nejnutnějších potřeb. Západní velmoci si v té době nemohly ještě dovolit poskytovat rozsáhlou miliardovou pomoc, dosavadní úvěry se pohybovaly v řádech milionů pro nejpotřebnější země, které hrozily zhroucením. Československo žádalo několikrát o přidělení finanční pomoci USA, kde byly navázány dobré styky prostřednictvím Beneše a Masaryka, díky nimž jednání šlo k úspěšnému konci. Bohužel ale USA brzy nabyly podezření, že ČSR příliš otevřeně podporuje politiku SSSR, který již v té době vstupoval s USA do studené války. Rozhodnutí

⁸⁸ KAPLAN, Karel. *Československo v RVHP: 1949-1956*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 1995. s. 8 Studie - materiály - dokumenty; sv. 4. ISBN 80-85270-43-9.

⁸⁹ (Tamtéž, s. 13).

Ameriky o neposkytnutí pomoci bylo nezvratitelné.⁹⁰ V té době se ale v USA zrodil návrh Marshallova plánu, který by přes výhrady americké vlády, poskytl pomoc i Československu, pomoc zahrnovala do své realizace všechny státy, které se přihlásí o účast. Československá vláda samozřejmě projevila okamžitý zájem, na tento krok čekala již přes dva roky. Žádost byla projednána se SSSR a svaz vypadal účastí na plánu nakloněn. Bohužel, jak již bylo zmíněno, později své stanovisko obrátil a účast na Marshallovu plánu zamítl. Americká pomoc se neslučovala s jeho plány stát se po válce evropskou velmocí číslo jedna. Snahu USA označil za ohrožení pozice SSSR a sebe i země ve své sféře vlivu uzavřel do Sovětského východního bloku, čímž se zcela izoloval Východ a Západ. Země východního bloku se ocitly v pozici, které se po celou dobu snažily zamezit, teda pouze v jednostranně orientovaném obchodě. V prvním roce Marshallova plánu ještě fungoval zahraniční obchod se Západem, byť úzce, ale stále byl malým zdrojem příjmu. V pozdějších letech, ale byl vzájemný obchod vyloučen nebo přímo zakázán vedením obou stran. Západ se bál, že by tak mohly vznikat ztráty Programu obnovy Evropy, kdy by se z něj SSSR snažil, prostřednictvím svých zemí na západní hranici, odčerpávat finance. A Východ nehodlal své země podporovat s kapitalistickým nepřítelem. Neměl se ale ani k tomu, aby jim sám pomohl, když už jim zabránil v americké pomoci. Ekonomická východní situace nebyla dobrá, státy se snažily proto vymyslet řešení na bázi sloučení různých zemí podle kritérií různých zdrojů, které by byly pro ně navzájem nejvýhodnější. Měly to být jakési malé unie, společenství, něco jako ESUO. Československu bylo nabízeno místo po boku několika zemí, jako Rumunsko, Bulharsko. Ale odmítalo, jeho záměrem bylo propojit všechny členské státy, aby tedy vznikl otevřený zahraniční obchod alespoň v té východní sféře. Se Sovětským svazem mělo od roku 1947 uzavřenou obchodní smlouvu, která ale nyní nebyla dostačující, požadovalo tedy po Stalinovu pomoc ve své hospodářské krizi, prostřednictvím úpravy smlouvy na vyšší vzájemný vývoz a dovoz a půjčky, která by pomohla překlenout nejtěžší počáteční období. Sovětský svaz si byl vědom strategické pozice Československa, byla to jedna z jeho nejdůležitějších zemí a na novou smlouvu přistoupil. Nebyl však schopen dodržet veškeré slíbené podmínky a ani výše půjčky

⁹⁰ (Tamtéž, s. 13).

nebyla dostačující.⁹¹ Marshallův plán pomoci vyvolával tlak na svaz ze všech východních zemí, všechny chtěly náhradu za ušlou možnost americké dotace. Na to svaz nebyl připraven, nebo ani nechtěl být. Východní státy se ale nevzdávaly, právě v Československu byly nadále rozvíjeny teorie pro vznik hospodářské spolupráce, koordinace výroby, vytvoření jednotného odbytného trhu a investic.⁹² Československá vláda prostřednictvím Slánského nebo Gottwalda, kteří byli svazem respektováni, nadále argumentovala přínosem hospodářského spojení států lidové demokracie. Gottwald přímo přednesl příklad přínosu, kdy hovořil o průmyslové špionáži, která mezi většinou států probíhá a které by dalo tímto způsobem předejít. Státy sdružené v jedné hospodářské organizaci by byly ochotné sdílet postupy a výrobní plány s důrazem na spolupráci a ne konkurenci.⁹³ Sovětský svaz nadále odolával, se státy Východního bloku měl uzavřené dlouhodobé, pro něj výhodné smlouvy a to mu stačilo. Byl velmocí, která nebyla povinna se podřizovat malým zemím, on diktoval podmínky.⁹⁴ Návrhy zemí se ale stávaly stále specifitějšími a Stalin začal být v roce 1948 celé myšlence společného hospodaření nakloněn. Na základě návrhu Rumunska pochopil, že takováto spolupráce by mohla být výhodná i pro SSSR a přistoupil k jednáním o uskutečnění. „*Rada vzájemné hospodářské pomoci, RVHP byla založena v lednu roku 1949 s cílem uskutečňovat rozsáhlou hospodářskou spolupráci členských zemí na základě rovnoprávného zastoupení a s konkrétními úkoly vzájemné výměny hospodářských zkušeností, poskytování technické pomoci, poskytování vzájemné pomoci v oblasti surovin, strojů a zařízení, potravin apod. Vznikla z iniciativy porady představitelů Běloruska, Československa, Rumunska, Polska, Maďarska a SSSR, na poradě konané v lednu 1949 v Moskvě bylo představiteli komunistických a dělnických*

⁹¹ FREJKA, L. In: KAPLAN, Karel. *Československo v RVHP: 1949-1956*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 1995. s. 29 Studie - materiály - dokumenty; sv. 4. ISBN 80-85270-43-9.

⁹² (Tamtéž, s. 32).

⁹³ (Tamtéž, s. 34).

⁹⁴ (Tamtéž, s. 35).

*stran zastoupených zemí jednomyslně rozhodnuto vytvořit RVHP.*⁹⁵ Do roku 1950 přibyla ještě Albánie a NDR. Řízením RVHP byla pověřena Rada, zastoupená vládními delegacemi a Byro, sestavené ze zástupců všech států. Již z počátku bylo zřejmé, že než se přistoupí k realizaci vzájemného obchodu v rámci RVHP, bude nutné zajistit podporu zemím s nejnižší ekonomikou, které byly stále zničené válkou a jejich šance na přežití byla nízká. Důraz byl kladen na obnovu průmyslu a zemědělství, aby země byla schopna prvotně zajistit sama sebe a nebyla nadále závislá na pomoci. „*První etapa činnosti RVHP představuje orientaci na získání zkušeností z mnohostranné a dvoustranné hospodářské a vědeckotechnické spolupráce zaměřené na zabezpečení potřeb rozvoje ekonomiky členských států, zejména procesu strukturální přestavby.*“⁹⁶ Tato představa prvních let fungování RVHP zní velmi idylicky, ale realita byla spíše odlišná. Státy před založením Rady usilovaly o spolupráci v rámci zahraničního obchodu, to se ale v praxi příliš nedařilo, každý stát stále fungoval spíše sám za sebe. Neexistovala jednota v rozdělení sfér obchodu a průmyslu, každá země měla jiné představy o zaměření svého obchodu a výši z jeho příjmů. Československo se snažilo z pozice nejúspěšnějšího státu bloku získat určité pravomoci a výhody, což bylo jednoznačně SSSR zamítnuto. Sovětský svaz stále více demonstroval, že přestože dal RVHP svolení vzniknout, neznámá to svobodu rozhodování členských států a spolupráci na takové úrovni jako si státy, stále si zachovávající určitou myšlenku demokracie představovaly. Svaz vedoucí pozici neustále potvrzoval při jednáních o dalším průběhu pomoci, kdy jeho názor a účast měly vyšší váhu, než tomu taky bylo u ostatních zemí. Přes vzájemnou blokádu se Západem, se stále jednalo o náhrady za znárodněný majetek a o možnost zahraničního obchodu. Československo vyjednávalo s Velkou Británií na opětovné šanci úvěru, s Francií, Belgií nebo Německem na reparacích. Sovětský svaz těmto jednáním přihlížel a nebránil. Autorka soudí, že ve své reakci vyčkával, přeci jen potenciální finance a zdroje plynoucí do ČSR mohly být

⁹⁵ ŘÍHA, Ladislav a PROKUDIN, Vladilen Andrejevič. *RVHP-základna spolupráce socialistických států*. 1. vyd. Praha: SNTL, 1979. s. 11., [1] s. Řada ekon. literatury.

⁹⁶ TAUCHMAN, Josef, CHALUPSKÝ, Zdeněk a MALÝ, Bohuslav. *Ekonomická integrace společenství RVHP*. 1. vyd. Praha: SPN, 1976. s. 6., [2] s. Knižnice všeobec. vzdělání. Řada Horizont.

užitečné i pro něj aniž by to vypadalo, že on změnil postoj ke spolupráci se Západem. Ale zareagoval přeci jen tlakem na dodržování usnesení ohledně RVHP, což v podstatě znamenalo, aby členské země vystupovaly z mezinárodních organizací, chtěly li nadále pokračovat v jednáních. Ústřední výbor KSČ tak činil pilně. Jinak ale svaz nadále neoficiálně podporoval dovoz kovů ze západních zemí. Většina zemí se dlouho a komplikovaně dopracovávala k jakýmkoliv vzájemným dohodám, naopak mít smlouvy se svazem bylo vlastně nutností, ať již z politických nebo ekonomických pohnutek. Rusko se tedy v dohodách uvolilo k vývozu určitého objemu surovin a v zásadě aby vyhnulo tomuto plnění z části, doporučovalo právě nákup v zahraničí, s ohledem na to, že samo není schopno tolik závazků pokrýt. Ale větší pravděpodobnost byla, že se mu především nechtělo obětovat vlastní zdroje. Argumentaci na nedodržování dohod řešil Sovětský svaz tím, že ani nemá zájem o nabízené zboží, chce jen speciální vybrané, tudíž se nedodržování vývozu a nezájem o dovoz v některých případech jen vynuluje. Upravoval si dohody podle svých potřeb, od členských států požadoval především dovoz takových produktů a materiálů, který mohly vykazovat předběžné přípravy na válku. Systém dohod, které nakonec vznikly ať již v rámci vlastního RVHP nebo v přímé vázanosti na SSSR, byly nakonec uzavřeny v letech 1950-51 na období zhruba 4-5 let. Tyto dohody vedly Východní blok stále víc pod diktaturu Sovětského svazu a k odklonu od západního světa. Dohoda například pro Československo, znamenala rozvrat jeho ekonomiky. Kaplan uvádí: „*Přestavba československé ekonomiky, spojená s úplným rozrušením dosavadní, sto let vyvíjené struktury, směřovala k abnormálnímu rozvoji strojírenství, především těžkého, a k výstavbě surovinové a energetické báze pro toto odvětví. Radikální změna takových rozměrů vedla ke znehodnocení odborné úrovně zaměstnanců a vynutila si značné investice, spojené s velkými finančními ztrátami...Nová hospodářská struktura byla výsledkem vnějšího tlaku, nikoliv přirozeného vnitřního ekonomického vývoje. Vysoce překračovala možnosti země, ochuzoval růst národního bohatství a znemožňovala ekonomice plnit její společenskou roli – uspokojovat potřeby obyvatel.*“⁹⁷ Stejný osud potkal v důsledku dohod se SSSR i další členské země. Do vysokých funkcí ve vedení RVHP byli ustanoveni sovětští

⁹⁷ KAPLAN, Karel. *Československo v RVHP: 1949-1956*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 1995. s. 102 Studie - materiály - dokumenty; sv. 4. ISBN 80-85270-43-9.

funkcionáři a vznikla frakce sovětských poradců, kteří se pohybovali přímo v národních sférách států a ovlivňovali řízení pomoci. Rada vzájemné hospodářské pomoci se stala jedním z nástrojů Sovětského svazu, k ovládnutí zemí Východního bloku a vedení Studené války.⁹⁸ SSSR vydal nutnost mobilizace armád a přípravu na třetí světovou válku, která měly být hotova do roku 1953. RVHP se tak zaobíralo především produkcí techniky a materiálů potřebných pro armádní účely než formováním výnosné hospodářské ekonomiky. Svaz pouze kladl důraz na to, aby se ekonomiky členských zemí dostatečně provázaly, mohl je pak využívat k vlastním účelům a odvolat se na spolupráci a vzájemnou pomoc, ke které se země zavázaly. Rozvoj hospodářského charakteru nastal v RVHP až v pozdějších letech, okolo roku 1960 se zaměřoval na integraci hospodářství. Poválečná léta nebyla pro Radu tedy příliš úspěšná z pohledu srovnání se západní ERP a OEEC.⁹⁹

3.3. ZÁPAD A VÝCHOD VE STRUČNÉ POLITICKÉ A HOSPODÁŘSKÉ KOMPARACI

Jak již vyplývá z koncepce celé diplomové práce, Východ a Západ jsou zde popisováni v pozici spojenců, konkurentů a ve finále i nepřátel. Nelze nedojít k poslednímu kroku závěrečného srovnání již zmíněných faktů. V průběhu druhé světové války byla Evropa pod velkým tlakem Německa a vše nasvědčovalo jeho konečnému vítězství. Spojené státy americké se zapojily do bojů a pomohly tak zastavit agresora. V té době probíhala kooperace velmocí obou kontinentů. Britové, Američané a Rusové bojovali společnými silami na záchraně Evropy. Názory velmocí se lišily již tehdy, ale v rámci stejného cíle, porážení Hitlera, vždy našly společnou cestu na vyřešení sporů. Tato situace se velmi rychle změnila po ukončení války v roce 1945.

⁹⁸ (Tamtéž, s. 123).

⁹⁹ (Tamtéž, s. 123 - 172).

Spojené státy, Velká Británie a Francie si v poválečném období nárokovaly pouze podíl na slávě společného vítězství, USA pak na roli hrdinů osvoboditelů, ale jejich materiální nároky se týkaly především poraženého Německa, kde po hmotné válečné kořisti, bylo z morálního hlediska také důležité potrestání německých občanů přímo se podílejících na válečných zločinech. Po zklidnění situace a protifašistické agresivní nálady, se počítalo s odsunem západních jednotek, aby se Evropa sama mohla začít v plném rozsahu obnovovat a vyrovnávat s válečnými škodami. Tento názor ovšem nezastával Sovětský svaz, který se odmítal odsunout z území dobitého, osvobozeného a nyní okupovaného Rudou armádou. V rámci válečné kořisti a reparací si také nárokovala a brala území a majetek, který jí nepříslušel. Pravidla válečných reparací byly jasně stanoveny v poválečných jednáních na Jaltě a v Postupimi, kde byli i sovětskou vládou podepsány příslušné smlouvy o vyrovnání. Pro vlády ostatních zemí, které tyto úmluvy respektovaly, bylo jednání Ruska nepochopitelné. Na většině konferencí a jednání Rusko odmítalo zrušit své požadavky a kritický stav v Evropě se tak prodlužoval. USA byly válkou poškozeny, ale jejich situace byla nejstabilnější. Rusko bylo válkou z většiny zničeno, ale dokázalo, že svou obnovu dokáže zrealizovat bez pomoci dalších zemí, vyjma těch, na kterých takzvaně parazitovalo okupací a využívalo jejich vlastní zdroje a materiál na obnovu SSSR.¹⁰⁰ Evropa na tom byla nejhůře. Její situace se protahováním sporů horšila a hrozila naprostá krize a zhroucení ekonomik. Z pohledu poválečné obnovy se dá tedy říci, že Východ na tom byl lépe a dokázal si pomoci svépomocí, neboť dobrý stav USA nemohl vyvážit katastrofální stav Evropy. Ale z pohledu poválečných mírových snah, plánů práce na obnově států a ekonomik, je Západ tím, kdo si zaslouží obdiv a uznání. Přistoupíme li k přímé realizaci obnovy Evropy, kde již se jasně formulovalo západní a východní pojmání tohoto problému, pak je opět úspěšnější Západ. Jeho situace nebyla lehká. Nejprve se Evropu snažila svou pomocí podpořit Velká Británie, prostřednictvím UNRRA, do které investovala nemalé částky. O několik let později ji nahradily Spojené státy, které díky změně své politiky,

¹⁰⁰ MENCL, Vojtěch et al. *Křížovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1990. s. 190. ISBN 80-206-0180-5.

kteřá byla ochotna nastoupit cestu otevřené demokracie, představily plán na obnovu Evropy, jehož autorem byl generál Marshall. Tento plán Programu na obnovu Evropy ve spolupřáci s Organizací pro hospodářskou spolupřáci a rozvoj, podporoval revitalizaci všech zúčastněných zemí prostřednictvím finančních darů, půjček a úvěřů. Dohlížel a podporoval kooperaci zemí v rámci obnovy evropského zahraničního obchodu. Implementoval do jednání států snahu o integraci, která byla nakonec úspěšná prostřednictvím ESUO, Evropského společenství uhlí a oceli, které založila Francie se Spolkovou republikou Německo. Z pohledu zahraničního obchodu nebyla pomoc USA nezištná, dalo by se říci spíše pragmatická. Jejich obchodní trh stagnoval, export nemohl fungovat bez fungujících evropských ekonomik a jejich trhu. Pomoc Evropě tedy byla nezbytně nutná, pro další plynulý chod domácí ekonomiky. Ze zahraničního obchodu se snažila profitovat již během realizace programu, kdy stanovila podmínky dovozu a vývozu, na kterém měla velký podíl. Částečně to mělo navracet investice použité při programu. Ty byly nadále potřebné při korejském válečném konfliktu, do kterého se Amerika zapojila. Spojené státy v té době tudíž bojovaly na třech frontách, obrazně řečeno, v boji za obnovu Evropy, v Korejské válce a se SSSR a jeho komunistickou propagandou. Sovětský svaz odmítl účast na Marshallovu plánu, považoval jeho realizaci za ohrožení své pozice v Evropě, domníval se, že je absolutním válečným vítězem. Západní řešení evropské krize bylo pro komunistické Rusko příliš kapitalistické. Rozhodnutím nepřijetí americké pomoci se uzavřelo do Východního bloku, který spolutvořily země se stejnou politickou ideologií, které byly dobrovolně nebo podřizeně, například již zmíněnou okupační území, donuceny se k SSSR připojit. Na naléhání přidružených států, přistoupilo Rusko na Radu evropské hospodářské pomoci neboli RVHP, východní ekvivalent OEEC, ale pouze v rámci podobnosti vize plánování, realizace se velmi lišila. Je otázkou, zda by východní státy byly schopny nakonec v RVHP plnohodnotně fungovat a budovat silné hospodářské ekonomiky, zahrnující funkční zahraniční obchod, který by zahrnoval i západní zónu. Sovětský svaz to nehodlal riskovat. Ani po přijetí RVHP nebyl ochoten slevit ze své role velmoci, diktující podmínky. Radu využíval především jako nástroj k manipulaci a vlastní pomoci při budování armády pro třetí světovou válku. Její skutečné poslání na obnovu hospodářské ekonomiky se začalo pomalu rozvíjet až po Stalinově smrti. Jedním z hlavních důvodů schválení a realizace Marshallova plánu, byl právě rostoucí vliv

SSSR a především pak jeho komunistická ideologie, kterou neváhal šířit prostřednictvím manipulace, okupace i vojenských konfliktů. Do této kategorie ovlivňování spadá občanská válka v Řecku, Turecko, Československo, kde komunistický převrat ve vládě vyvolal velký odpor v západním světě. Okupace území a nucení komunismu pak splňovalo Německo, to bylo po válce rozděleno na 4 okupační zóny. Z této pozice se SSSR podařilo vytěžít zabránění celé východní poloviny Německa, kde byly strategické oblasti těžebního průmyslu. Německo muselo být v důsledku sovětského nátlaku a nastolení komunistického režimu ve východní části, rozděleno na dva samostatné státy, západní Spolkovou republiku Německo a východní Německou demokratickou republiku. Díky rozdělení mohlo být západní Německo plnohodnotně včleněno do evropské integrace a obnovy, ale obětování jeho východní části bylo prohrou Západu. V tomto bodě politické konkurence shledává autorka sovětskou expanzi komunismu za poměrně úspěšnou. Západní Evropu se jí přes velké snahy nepodařilo získat, i díky podpoře demokratických vlád OEEC a USA. Ale východní blok byla dostatečná demonstrace síly SSSR. Která se udála navíc ve velmi krátké době, a západní velmoci nestačily včas zareagovat, nebo později nemohly z obavy dalšího válečného konfliktu. Sovětský svaz svému východnímu bloku nebyl schopen nabídnout výhody západní spolupráce, svým totalitním režimem ho naopak usurpoval, ničil, a přesto vydržel fungovat tak dlouho. SSSR po druhé světové válce takticky využil situace a to se mu z jeho pohledu vyplatilo. Z pohledu morálního, ale vždy bude v tomto období světových dějin vítězem Západ. Alespoň z osobního morálního pohledu autorky práce. Dokazují to i historické statistiky, kdy bylo zřejmé, že západní ekonomika se rozvíjí díky americké pomoci a následné vlastní spolupráci a pozdějšímu budování společenství a Evropské unie, mnohem rychleji a lépe, než ekonomika východních zemí, které se dlouho držely na okraji přežití a dodnes je v některých oblastech stále patrná určitá zaostalost vývoje, jak v ekonomickém tak technickém rozvoji.

ZÁVĚR

Období dvacátého století přineslo několik osudových okamžiků, především pak pro Evropu a Spojené státy americké. První světová válka ukázala hrůzy, jakých je lidstvo schopno, ale dokázalo se vzpamatovat a zahájit období průmyslové a hospodářské prosperity. Bohužel Německu a Rakousku se podařilo rozpoutat druhou světovou válku, jejíž dopady byly mnohem dalekosáhlejší. Evropa byla zdevastována, hospodářsky i politicky. Dá se říci, že i lidsky, protože ztráty na životech čítaly desítky milionů a některé národy byly doslova vyhlazovány. Bylo nutno čelit ekonomickému a hospodářskému úpadku zemí, a expanzi komunismu, kterou Sovětský svaz dováděl do extrému. Lidské ztráty na životech byly nesmírné. Tato kritická poválečná situace vyžadovala rychlé a razantní řešení. Probíhalo několik snah ohledně evropské pomoci, ale žádná nebyla tak obsáhlá, aby mohla pokrýt revitalizaci všech postižených států. O pomoc byly proto požádány Spojené státy americké, který tento krok uskutečnily prostřednictvím Marshallova plánu, o kterém pojednává tato diplomová práce. Autorka práce se snaží nezaujatým pohledem definovat západní a východní situaci v Evropě v poválečných letech, na počátku studené války. Přestože práce vychází kladněji pro západní chápání a řešení tehdejší situace, není to záměr. Tak hovoří dějiny a příslušná literatura, která byla pro sepsání práce použita. Vyjma jednostranné literatury z období komunismu, kde jsou autoři sami aktivní komunisté nebo přímo ruské národnosti. Ale i ta byla prostudována a použita, aby byl pohled skutečně objektivní. Autorka toto téma práce zvolila, aby popsáním situace před sedmdesáti lety, připomněla, co vše se může stát, pokud se připustí, aby jedna velmoc začala přebírat kontrolu nad dalšími státy a omezovala jejich práva. V návaznosti na situaci na Ukrajině a v Rusku, která trvá již déle než rok a přešla postupně ve vojenský konflikt, který opět přináší ztráty na životech nejen vojáků, ale i civilistů, autorka soudí, že je pojem studené války a hrozby třetí světové války opět velmi aktuální téma. Vezme-li se v potaz i hrozba válečných konfliktů na území Sýrie, Iráku. Názor autorky je skutečně individuální a nemá vyvolávat spekulace ohledně budoucnosti, jen doplňuje zdůvodnění výběru tématu.

Součástí práce je také situace Československa, bezprostředně po válce, rozebraná v první kapitole. Popsán je proces znárodňování, válečných reparací a rozebírání majetku Rudou armádou, která tak činila na základě poválečného vyrovnání,

kdy údajně zabírala jen německý majetek, ale z historických pramenů je doložené, že tomu mnohdy bylo jinak. Zde, se také autorka podrobně zabývá tím, jak demokratická vláda Československa byla brzy ovlivněna rychlým nástupem komunistické strany, která po válce získala silnou podporu lidu, který po několikaletých zkušenostech utlačování fašisty, viděl v komunistické ideologii lepší a slibnou budoucnost. Vláda demokracie je svým způsobem zklamala ještě před válkou, kdy nastala hospodářská krize. Komunisté měly tímto otevřené dveře k moci, po převratu v roce 1948 pak zcela pod dohledem Sovětského svazu. Nelze úplně říci, že za podpory, to se k jednání SSSR nehodí. V kapitole, je dále popisován průběh nastolování Stalinova režimu v ČSR. Implementování sovětské ideologie, zvyků a tradic do české a slovenské kultury. Podřízení historie komunistické propagandě. A především pak persekuce s komunistickým režimem neodmyslitelně spojené. Druhou částí kapitoly je zahraniční politika diplomata Jana Masaryka, syna prvního československého prezidenta T.G.Masaryka. Popis kultu jeho osobnosti a dále angažování v politice spolu s Edvardem Benešem a "jejich" koncepcí politiky mostu, ve které Československo zastávalo roli spojence, mostu mezi Východem a Západem. Tento návrh byl zamítnut, a později bylo zjevné, že by v uvedení do praxe ani neměl šanci. Politika SSSR by pravděpodobně tento návrh přijala, ale následně ho prostě ignorovala. Opět jen domněnka autorky.

Druhá kapitola se již plně zaobírá hlavním tématem Marshallova plánu, přičemž jsou popsány rozsáhlé důvody příčin jeho vzniku, na americkém i evropském poli. Vedle pomoci postiženým státům nelze opomenout důvody expanze komunismu a rozšiřujícího se vlivu Sovětského svazu. Dalším z důvodů byla také obnova zahraničního obchodu a snaha o evropskou integraci. Situace je celkově rozebrána od posledních let a konce druhé světové války. Dále jeho konkrétní vznik, kterému předcházela projev prezidenta Trumana, který vzbudil v politicích nutnost a povinnost zaobírat se pomocí Evropě. Realizace plánu je popisována v souvislosti s dodržováním bodů programu plánu a vznikem a funkcemi organizací, které Marshallův plán pomáhaly řídit a koordinovat. Kapitola dále pokračuje přímými důsledky Marshallova plánu, ve kterých autorka vidí právě splnění bodů Programu na obnovu Evropy, které přinesly obnovu evropských ekonomik, revitalizaci zahraničního obchodu, začlenění Německa do evropské spolupráce, spolupráce států při řízení západní Evropy jako

taková nebo přímá integrace a zrod společenství podporujících možnost potenciálního vzniku Evropské unie, která byla v té době jen plánem. V důsledcích je zahrnut i dopad Marshallova plánu na urychlení vzniku studené války, vytvoření Východního bloku a Železné opony.

V poslední kapitole jsou podrobně rozebrány organizace, které se podílely na změnách poválečné Evropy na východní i západní straně. Jedná se o Organizaci pro hospodářskou spolupráci a rozvoj a Radu vzájemné hospodářské pomoci. V závěrečné části je uvedena stručná komparace výsledků jednání Východu a Západu při procesu obnovy Evropy.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- BALÍK, Stanislav et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. 180 s. Monografie; sv. č. 9. ISBN 978-80-210-4250-6.
- ČORNEJ, Petr et al. *Osudové osmičky: přelomové roky v českých dějinách*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 443 s. ISBN 80-7106-322-3.
- FAJMON, Hynek, ed., BALÍK, Stanislav, ed. a HLOUŠKOVÁ, Kateřina, ed. *Dusivé objekty: historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. 2., rozš. a dopl. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. 207 s., viii s. obr. příl. ISBN 978-80-7325-158-1.
- FISCHL, Viktor a MASARYK, Jan. *Hovory s Janem Masarykem*. Vyd. 5., v nakl. Hynek 1. Praha: Hynek, 1998. 173 s. Spektrum; sv. 11. ISBN 80-86202-12-7.
- JANKŮ, Martin a JANKŮ, Linda. *Politické a právní základy evropských integračních seskupení*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2010. xix, 234 s. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-323-3.
- KAPLAN, Karel. *Československo v RVHP: 1949-1956*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 1995. 519 s. Studie - materiály - dokumenty; sv. 4. ISBN 80-85270-43-9.
- KOSATÍK, Pavel a KOLÁŘ, Michal. *Jan Masaryk - pravdivý příběh*. 3. přehlednuté vyd. Praha: Mladá fronta, 2009. 353 s., [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2045-9.
- KOTYK, Václav. *Jan Masaryk: (diplomát krizových let)*. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 1993. 83 s., [8] s. obr. příl. Panorama dějin. Historické osobnosti; sv. 1. ISBN 80-85467-80-1.
- KRÁTKÝ, Karel. *Marshallův plán: příspěvek ke vzniku studené války*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. 541 s. ISBN 978-80-7380-185-4.
- MENCL, Vojtěch et al. *Křižovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1990. 399 s. ISBN 80-206-0180-5.
- O sovětské imperiální politice v Československu v letech 1945-1968: sborník příspěvků*. 1. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1995. 83 s. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas paedagogica. Civilia; 1. ISBN 80-7067-494-6.
- PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2004-2009. 2 sv. ISBN 80-7239-147-X.
- RATAJ, Jan a HOUDA, Přemysl. *Československo v proměnách komunistického režimu*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2010. 455 s. Vysokoškolská učebnice. ISBN 978-80-245-1696-7.
- ŘÍHA, Ladislav a PROKUDIN, Vladilen Andrejevič. *RVHP-základna spolupráce socialistických států*. 1. vyd. Praha: SNTL, 1979. 224, [1] s. Řada ekon. literatury.

TAJOVSKÝ, Ladislav. *Spojené státy na cestě k Marshallovu plánu*. 1. vyd. České Budějovice: Kopp, 2013. 123 s. ISBN 978-80-7232-456-9.

TAUCHMAN, Josef, CHALUPSKÝ, Zdeněk a MALÝ, Bohuslav. *Ekonomická integrace společenství RVHP*. 1. vyd. Praha: SPN, 1976. 179, [2] s. Knihnice všeobec. vzdělání. Řada Horizont.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

BAILEY, Thomas A. *The Marshall Plan Sumer: An Eyewitness Report on Europe and the Russians in 1947*. Stanford: Hoover Inst. Pr., 1977. 7, 246 s.

Seznam použitých internetových zdrojů

MAHDAL, Marcel. *Stanovisko SSSR k přípravám Marshallova plánu (2.7.1947)*. [online]. © Všechna práva vyhrazena 2009 – 2015 [cit. 2015-01-24]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/stanovisko-sssr-k-pripravam-marshallova-planu-2-7-1947/>

REVUE POLITIKA. *Příběh evropské integrace*. [online] © Centrum pro studium demokracie a kultury 2009-2015 [cit. 2015-02-15]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/527/pribeh-evropske-integrace>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Marie Matoušková

Obor: Evropská hospodářskosprávní studia

Forma studia: prezenční

Název práce: Marshallův plán a jeho důsledky na počátku studené války

Rok: 2015

Počet stran textu bez příloh: 66

Celkový počet stran příloh: 10

Počet titulů českých použitých zdrojů: 16

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 2

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Noha, Ph.D.